

Rebreanu

Socotit obscur în lucrările sale de început și mult timp după aceea, Rebreanu clatină în 1920, prin „Ion”, istoria noastră literară care parcă, după perioada marilor claseici, înfirziz în așteptarea unui punct nou și ferm de sprijin. Prin Rebreanu, seria romanului românesc se fundamentează. epica anunțată de Filimon este scoasă din aparenta momentelor izolate și capătă dimensiune și valoare de destinație, terenul „local” al prozei aspiră la proiecție universală. Prozatorul nu mai este „poet” printr-o jumătate de stil, deviază definitiv prozator. Poezia prozei e, în esență și în problemă, în construcția însăși a epice capabilă să transforme micușia și migala cuvintelor „terne” în grandoare. Inapoi nu se mai putea merge. Semn categoric de apus al intenției înșelătoare de a mai face literatură de secol consumat în primele decenii ale celui de al 20-lea veac. Înainte, însă: fără a-ți depăși condiția de contemporan supus la propriul timp literar sau de urmaș religios al înaintașilor; fără a căuta substanța artistică în stare să desfidă atât minciuna cotidiană a existenței cât și artificii de meșteșug; fără masivitatea socială și istorică a operei, criteriile capitale impuse marilor proze de Rebreanu — ar fi fost și mai greu de mers în literatură. Rebreanu intimidase. Rebreanu a pus în față un nou „a fi” scriitorului. Începătorul obscur care-și întinziase afirmarea printr-o muncă grea, de plug, asupra paginii de proză luată noaptea, când și țărâna se odihnea, pornește să gândească romanul „Ion” prin 1907 și-l terminase în 1920, la vârsta de 35 de ani scriitorul țese cu gura din anonimatul „celor mulți, umili”, se spune că avea, când i-a apărut romanul, părul alb ca un orșac nordic.

Sîntem tentați — pentru a vorbi mai limpede despre rostul și sensurile câștigate de cărțile fundamentale ale lui Rebreanu în literatura română — să recurgem nu la alte cuvinte decât la înșeși cuvintele pe care romancierul nostru le spunea despre opera unui scriitor francez: „Sînt cărți care se împlință în memoria popoarelor ca niște semne de hotar. În jurul lor se grupează și se cristalizează desfășurarea evenimentelor literare, ele marchează liniile de evoluție ale culturii. Nu poate exista un mai mare privilegiu, decât să-ți păstrezi favoarea generațiilor care se ridică, fiindcă numai ele întinerec operele pe care le admiră”.

Ne place să ne amintim de anii studenției noastre, acum aproape două decenii, când acordam, în ceea ce privește proza, privilegiul și favoarea generației noastre lui Liviu Rebreanu care, surprinzător, era trecut pe atunci în programe mai ales pentru „limitele” sale, neîntrecute, și se pare, decât de acelea găsite lui Eminescu. Pe rînd, atrași de cărți strălucitoare ca expresie, sau cu pasiuni trecătoare pentru cărți ciudate prin singularitatea lor, rămăneam însă constanți pentru Rebreanu. Klapka și ai săi aveau să ne aducă aminte că tragedia lor îl poate pîndi și începea și, mai teribil pe Apostol Bologa. În proză, Rebreanu e fermătatea noastră, ne mai spuneam când ne dezamăgeau altele țării noastre proaspăt de sub zău și a căror glorie se făcea și se desfacea conjunctural, sub ochii noștri. Pasiunea noastră pentru marile romane ale lui Rebreanu privea mai mult decât câștigul pe care-l merita pe mai departe literatura română.

Tot ca studenții observasem că profesorul Călinescu, căruia îi plăcea de la catedră, mai mult decât în „Istoria...” sa, să exagereze extragerea portretului unui scriitor din operă, când vorbea despre Rebreanu, se ferea să-i emită un portret, rămănea numai la operă; nu știm dacă nu intimidat de acest scriitor pe care-l numise în „Istoria...” aproape genial iar mai târziu, într-o cronică a optimistului, dacă nu ne înșelăm, rectificase eroarea și-l numise simplu: genial. Și ne mai gîndeam, nu fără a mai adăuga un argument la favoarea literară pe care o acordasem, că în Nu-ul lui Eugen Ionescu, un nu „aproape absolut”, vehemența ostentativă se oprise în fața figurii lui Rebreanu. Ar fi fals să spunem însă că romancierul celebru Rebreanu care nu insultase pe nimeni nu fusese foarte mult insultat; pentru simplul motiv că injuria se infurie și mai tare cînd nu i se răspunde și cînd nu este luată în seamă. N-am uitat. L-am mai apucat pe Călinescu, el însuși mare scriitor și în plus foarte iritabil, și în scris și de la catedră, dar evocindu-l pe Rebreanu, paradoxurile lui, de atîtea ori persiflante, amuțeau. Poate să fi fost respectul față de opera lui Rebreanu, fundamentală pentru literatura română. Dar poate să mai fi fost ceva. Mai târziu, cînd am avut prilejul să cunoaștem foarte mulți scriitori, am făcut legătura acestui respect aparte cu memoria deosebită pe care i-o păstrează într-un unanimitate consens breasla scriitoricească, în continuitatea ei de la o generație la alta: Rebreanu — își amintesc cei „dintre cele două războaie”, a constituit poate una din „imaginile cele mai vii ale scriitorilor dedicat breslei sale, unității de scopuri profesionale scriitoricești, afirmării drepturilor demne ale literaturii, tot atîtea chestiuni de viață ale oamenilor de condei.

Așa s-a fixat, se păstrează și se transmite imaginea lui Rebreanu în istoria vieții literare. Ne amintim de cuvintele solemne rostite de Tudor Vianu în acest sens, și nu numai de cuvintele criticului-profesor, privind înțelegerea superioară pe care o avea Rebreanu asupra destinului și scopurilor care-i leagă indisolubil pe scriitori într-o profesie ce se înalță la respectul cel mai tulburător al omului și care se cere la rîndu-i respectată. Spun mărturie, Rebreanu respingea brutalitatea și suspiciunea în viața literară, cînd a scris la o publicație sau a condus o altă și cînd discuta în coloana tipărită despre confrății săi și despre talentul lor, cînd ținea o cuvîntare despre literatură, punea aceeași atenție, poate și mai mare, ca în paginile scrise la propria-i operă. Respingea elogiul fără măsură poate simțindu-l vecin cu injuria și cu negația. A devenit proverbială amintirea imaginii lui: retras cu încapăținare la masa de scris unde muncea ca un sclav, cu un program de lucru sistematic, neiertător; împovărat de măsura grea a propriei munci, apărea în obștea scriitoricească cu o stimă sporită pentru munca altora, și asta nu numai cînd a fost în fruntea societății scriitorilor sau în lumea teatrelor.

Rebreanu — prin tot ce are excelent — aparține nu numai publicului cititor din atîtea generații, literaturii române de primă mîrire. Rebreanu aparține și scriitorilor, vieții lor, istoriei dramatice a breslei lor.

Ștefan BĂNULESCU

LIVIU REBREANU

Desen de EUGEN DRAGUȚESCU

PERMANENȚĂ

Ce este timpul? Cine l-ar putea explica? Afirm cu tărie și cred că anii ființei noastre adevărate nici nu vin nici nu se duc ci rămîn pururi în noi, nu ne părăsesc niciodată.

Nu există, nu a existat niciodată, de cînd trăim pe pămînt, clipă, oricît de amară, care să ne clatine această credință: a permanenței noastre în lume. Niciodată, nimeni, aici nu a fost auzit rostind vreodată grelele cuvinte: trecutul nu mai este iar viitorul nu știm dacă va fi. Pentru că trecutul și viitorul au fost întotdeauna în noi, în bătaia de fiecare clipă a inimii noastre.

Ceea ce numim zi nu este numai iluzia călătoriei soarelui în jurul pămîntului, este mult mai mult decât atât: oglinda statorniciei înșeși. Ziuă înseamnă toate zilele, secundă înseamnă toate secundele

existenței noastre. „Vede-n capăt începutul / Cine știe să le-nvețe” a spus cel mai mare dintre noi. Odiñoara se regăsește în acum înainte de nașterea lui, miinele a căpătat chip încă din leagănul străvremii. Pentru că timpul precede timpul în timp, pentru că secolele determină esența clipei.

La venirea noastră pe pămînt am primit mărturie de la părinții din pămînt, că sîntem fiii așteptării și ai speranței. Mărturia aceasta este adevărată. Auzul, văzul, sunetele, cuvintele noastre au fost întotdeauna cu noi. În nici un timp ele nu au rămas fără să facă nimic pentru că, în orice clipă, ne-au însoțit conștiința.

Locul unde sîntem este însăși ființa noastră. Înțelepciunea statorniciei noastre, întotdeauna prezentă, întreagă, fără șovăire ne-a însoțit de-a lungul vremilor, ne-a

sprijinit umbrele. Fiind viață în ea însăși, ne-a inspirat viața, pentru că, trăind statornic în ea, am trăit în chip drept.

Noblețea unei epoci, demnitatea ei se măsoară în tenacitatea și tăria cu care omul își cinstește propria ființă. Asumîndu-și dreptul fundamental de a fi, conștiința de sine își afirmă esența, temeul, structura, datorită față de propriul destin, justificare superioară a existenței în lume.

Este în această consecvență cu sine însuși a omului, îndreptățirea cea mai de preț a existenței sale, îndreptățirea drumului obscur și anevoios pe care l-a parcurs viața de la primele începuturi pînă la afirmarea supremă a flăcării celei mai curate, răsărite cîndva în univers, conștiința umană.

Cezar BALTAG

Esențe

Eram pe punctul să-mi intitulez rîndurile „insemnări de atelier”, dacă noțiunea n-ar evoca un spațiu închis și ore riguroase de lucru, alternanță între muncă și odihnă, între încordare și relaxare. Însă activitatea scriitorului se desfășoară altfel, are de cele mai multe ori un caracter obsesiv și nu știi uneori dacă aparenta odihnă nu e timpul cel mai propice al lucrului, nu e momentul ascultării demonului socratic, dușman al reculegerii obișnuite de care are dreptul să se bucure fiecare om. Timpul de lucru și neliniște este continuu și se petrece chiar în somn. Într-un moment de odihnă mi-a venit ideea din acest articol, la ceasul cel mai rămănesc al dupăamiezii, spre ora 6, vara, cînd lumina de o subtilă dulceață izgonește sunetele și nu izbește ci se prelinge peste obiecte. Atunci cerul și pămîntul, prin lumină, trăiesc o ciudată simbioză firească, de echilibru moale și ineluctabil. Contrastele se estompează și pînă și spectrul alunecă în cet dinafara sferei obiective în interiorul ei, subiectivînd-o. Limita dintre eu și rest este o dungă subțire de pseudogîndire. Spuneam că este ceasul românesc din trei motive cel puțin: pentru că nicăeri nu se găsește lumina asta rară, (în alte părți ea bate și nu învăluie pămîntul), pentru că din depărtare, ochii minții așa îți aduc în față țara, numai la această oră și în sfîrșit pentru că literatura noastră poartă sentimentul de ștergere a limitei eu-non-eu ca pe o dominantă majoră. Admițînd sau nu fundamentarea metafizică a lui Blaga, îți vine în minte, cu o bizară împăcare, noțiunea de perspectivă sofianică fundamentală pentru gîndirea poetului. Numai asemenea lumină poate fi intermediară și alunecînd învăluitor tu însuși îți vine să-ți spui că numai această alunecare și liniște conțea.

Însă nu trebuie să ne lăsăm tentați de dulceața perspectivei anistorice, voal înșelător, mai înșelător prin pretenția simbolică de demnișare decât cel mișcător al zeiței Maya.

În spatele liniștei obscurele lupte continuă, o uriașă înclăștare darwiniană, vegetală și animală nu se oprește, e ora cînd pe fundul lacului știuca stă la pîndă, imobilă ca o bucată de lemn, încordată să-și sfîșie pradă. Iar mai importantă încă decât perspectiva biologică e imaginea violentă și reală a istoriei, universul uman ce descoperă prin complexitatea sa înfruntarea, dedublarea, contradicția, deci adevărul. La milenara noastră istorie „pe gura de rai” jertfa n-a fost rituală, sacrificială, ca în Miorița ci crudă și cu sensurile îndesate doar în întunecimea ei.

Ar trebui începută o carte cu gîndurile înșelătoare ale unui om adîncit după o fericită înfrîngere în ceasul dupăamiezii, sfîșiate bruscă de amintirea istoriei reale, neliniștitoare. Alte condiții fiind date, ar putea fi o carte majoră. A sosit momentul să depășim în sfîrșit cursa întinsă de unul dintre cele mai frumoase peisajii de lumină din lume. Liniia esențialului este liniia dialecticii necruțătoare.

Alexandru IVASIU

avant-
premieră
editorială

ZAHARIA STANCU

„Vintul și ploaia”

(3 volume)

Noul roman al lui Zaharia Stancu — plasat în perioada imediat postbelică — reflectă, prin eroismul unui grup de răzari, modificările sociale, caracteristice evoluției ulterioare a satului românesc.

CEZAR BALTAG

„Odișna în tipar”

O nouă carte de versuri a autorului „Monader”.

ANA BARBU

„Viscol”

După volumul de debut „Nunta de argint”, scriitoarea publică un nou volum de poezii.

MIRCEA SĂUCAN

„Camera Copiilor”

Pagini de observație de un lirism dramatic, cartea se recomandă prin reliefașul unor caractere autentice.

CARTEA DE POEZIE

Ion Alexandru: „VĂMILE PUSTIEI”

DEVENIREA UNUI CONCEPT

Ultima carte a lui Ion Alexandru, *Vămile pustiei*, repetă la creșterea sa anterioară, se remarcă în primul rând prin egalitatea de ton a poeziei discursului și anarhismul monahal și stilului. Lirismul său futurist expresionist a suferit o reducere în măsură și consecvență a formelor reprezentării manifestându-se în contemplația estetă a lumii, a destinului etc. din perspectiva transcrierii a pustiei. Tensiunea spirituală remarcabilă a poetului, atârșată generatoare de conștientă multipă și variabilă cu demanșetele cromatice ale roșului și negrului, s-a întors asupra ei însăși într-o cercetare monotonă și obsesivă, renunțând la protecție poate mai fivole, dar oricum mai asigurate și mai expresive în libertatea sensului.

În *Vămile pustiei* categoria estetică a interesantului, ca mijloc de reliefare selectivă a succesiunii stărilor emoționale funcționează cu atât mai stins și mai nedefinit cu cât mediul globală are o natură mai omogenă și mai unitară, cu cât deșertul pustiei se dovedește mai rigid și mai invulnerabil de la o pagină la alta. Ceea ce la Ion Alexandru era gravitate a evoluat acum într-un postionism pe care l-ar dorii personal dacă nu l-ar contrazice atât de fragment complexul demnitatei de genere în paranteză și negare a valorilor conștientului expresiv a valorilor eterne. Căci în stilul său de refuz a bucuriilor lumii, deci de refuz a creației lui Dumnezeu, nu se poate să nu se asociază o mare doză de demonism, de onestitate, chiar dacă punctul de plecare îl constituie consacrară înțelegii fiind adorații directe a esenței imuabile, nu prin formele inferioare sau degradate în care nu se relevă în cunoașterea empirică, ci printr-o unitate ideală și pre-existență. Cu alte cuvinte, ceea ce poezia lui Ion Alexandru a pierdut în varietate și pitoresc vital, ea a câștigat în orientarea către o singură imagine statică — a Pustiei — neapăsătoare devotării, ea însăși devorând chemând la sine și străpund posibilitățile infinite a determinărilor fenomenale.

Fără îndoială că a-și expune fragilitatea ființei în bătaia razelor îngustate ale unui astfel de concept absolut, mort din punctul de vedere și contemplat propriu, deviniri, când o stare ce o succede pe alta ne revelează atât de dife-

rență de ceea ce am fost mai înainte în-ți amintirea constituie baza existenței temporale prin lipsa de egalitate cu sine în raport cu simultaneitatea existenței veșnice, deci o astfel de supunere a relativului la examenul criteriului absolut constituie, prin ea însăși, o tentativă morală demnă de cel mai dezințeresat elogiu. Purificarea și abstractizarea deci a pasiunilor omenești printr-o confruntare de esență tragică, în înțelesul că ceea ce constituie căldura efemera tinde să umple de lumină un concept gol fixat ca un tablou pe zidul eternității, a preocupat arta mare dintotdeauna, de la grecii până în zilele noastre. Tendința are substratul moral al perfecțiunii și pe cel estetic al formulei exemplare, adică obisnuitele ipoteze ideale ale realității umane. Dar această lume ipotetică, ideală, devine pentru artist unică și reală, antrenându-l creșterea și eforturile într-o protecție difuză, proprie trăirilor pasionale, fără conștiința metamorfozelor îndăurate, misterioase, în lumina de gheață a conștientului ulterioare. Când acest drum de la pastile la noțiunea integratoare este cunoscut și numit în artă fără desfășurarea procesului sugerării ei până la mamele sfîșietor de taină, arta respectivă rămâne doar un exercițiu retoric, vag de orice iluzie.

Cartea lui Ion Alexandru *Vămile pustiei* s-ar putea numi un îndreptar programatic de desăvîșire și purificare morală prin tendința curată și expresivă a poetului de a-și organiza omnia vitalia în jurul unui criteriu ideal, dată lirică mustrătoare în fața uz de abstracțiune în chipul cel mai liber, uz de demers căpătînd o justificare estetică, erigent, prin forța și sinceritatea talentului tragic. Astfel poetul invocă divinitățile, ființa universală ca pe un punct de convergență tradițional al perfecțiunii umane, fără ca acest concept să rămână un element decorativ, un oracior înmăezat cu puterile oculte ale unei invocări în sine. Participarea emoțională la descoperirea desăvîșirii și perfecțiunii proprii se realizează într-un ritual hieratic, vizind percepția, globală epurată de a esențiale care pot distragere de la finalitatea demersului, *Vămile pustiei* ar însemna deci drumul spre esență al poetului cu toate obstacolele pe care trebuie să le înfrîgă și cu

toate încercările din care trebuie să iasă victorios.

Poemul liminar *Ascensiunea*, cel mai întins și mai definitiv pentru concepția soteriologică a lui Ion Alexandru din *Vămile pustiei* figurează la un mod aparent epic destinul și aspirația umană către zonele superioare ale existenței, efortul de integrare a ființei accidentale într-un regim necesar al ideii de eternitate, un poem al salvării omului de sub condiția morții. Viața este văzută ca un drum spre absolut (ego sum via), omul trebuind să urmărească prin desfășurarea actelor sale pămîntuștii, un țel transcendent, dincolo de erorile contingentului, un scop mai tare ca moartea din puberea ispititoare a zădărnici.

Desprinderea se petrece cu dificultate, dar grandora scopului merită riscul și primejdia călătoriei. Versurile poemului cad cu o gravitate potrivită stării psihice a poetului, pe măsura gravității întreprinderii sale temerare. Valoarea în sine a poemului, ca realizare artistică a unei intenții, a unui program, este aceea a dispariției oricărei intenții evidente sau a unui program ostentativ: Ion Alexandru realizează aici, prin figurarea destiniului uman ca un drum, o călătorie, o ascensiune către o sferă care-l depășește, dar care-l înobilează chiar prin umanitatea profundă a demersului, ceea ce în alte pagini din cartea *Vămile pustiei* doar schițat: o impresie de repaos absolut al efortului individual peste care se aude trecerea timpului — Mișcarea, deși se exprimă figurativ prin îmbarcarea pe o corabie, act pentru care te-ai pregătit toată viața („Nu oricînd se poate vorbi despre corăbii. Trebuie să te afli în fața unei mari călătorii / De mult așteptată, de mult pregătită cumva / O călătorie fără de care nu se mai poate, Marea călătorie, marea tău drum. / De mic te aduni și creștii pentru el. / Îți așezi toate obiectele și nădejile, / Toate dorurile și puterile în acel drum / În acea corabie care lată ca-ntr-o bună zi / Se arată de neînchipuit în fața ta”) se valorifică tocmai în opusul ei, în static, în repaosul veșniciei ființei revelate, adică *Ascensiunea* este un poem al ieșirii din contingent cu mijloacele contingentului. Pregătirea pentru eternitate în care ar sta tot rostul vieții este chiar pregătirea pentru a-

ceastă mare călătorie, dar ascensiunea în zonele superioare ale conștiinței umane, în perfecțiunea ideală a ceea ce noi realizăm aici, printre semenii noștri, va purta fără îndoială nimbul acelei vieți încheiate și orientate către perfecțiune. Actele individului sînt judecate de istorie, dar și mai gravă este judecata conștiinței proprii, singura care te poate face fericit sau nefericit pentru totdeauna, încît poemul se încheie revelant, apoteotic: „Sînt iată dus / Corabia sub mine îngrozită — aleargă / Ajung, ajuns-am... / Prima oară aud sub mine apele curgînd / Pe valuri sunt culcat și se văd mil de stele / Și marea e albatră și de foc / Și mil de coruri, îngeri mă-mpremuie cîntînd / Intins pe un potop de aripi / Incepe-ascensiunea mea pe vămile văzduhului / Acolo uite, cum rămîne-o mare / Acolo un popor, acolo uite-un schit / O miază, un izvor, acolo un pămînt amaric / Și uite acolo un geniu și uite-acolo un soare / Și uite-aici e moartea și-nții zori de zi”

Imaginile, metaforele apar acum cu mult mai rar în poemele lui Ion Alexandru. Ele par să se retrase cu umilință din fața gîndului celui mai agresiv și mai trufaș dintre toate — cel al umilinței și al înțelegerii trecerii lucrurilor omenești. Dar modul acesta auster de a trata ceea ce trebuie să rămînă imaculat în strigătul său genuin — metafora — are, pe lângă efectul atât de rîvnit al sobrietății, pe acela mai puțin scontat al uscăciunii și monotonei fără nuanțe, ca în acest final obsesiv ce nu se realizează ca atare: „Pustia... Ce-l pustia? O, tînără pustie / Înțibia mea pustie din Pustie / O, vai, Pustie, cit esti Pustietoare / De n-ai fi tu pustie aș fi pustiu sub soare / Dar tu și cu Pustie în cel mai greu Pustiu / Sîntem nădejdea stinsă a marelui Pustiu”. (Străinătate).

Vămile pustiei reprezintă fără îndoială o dată de cel mai înalt interes pentru lirica lui Ion Alexandru. Cartea reține atenția lectorului atît ca modificare de ton și expresie în raport cu plachetele anterioare, cit și în privința suportului programatic, soteriologic al doctrinei poetului, din ce în ce mai obsedat de căile desăvîșirii și purificării mbrabile a omului atît de încercat într-un secol tehnologic.

Dan LAURENȚIU

avant-
premieră
editorială

ALEXANDRU BALACI

„Machiavelli”

Omagiu la împlinirea unei jumătăți de mileniu de la nașterea lui Nicolo Machiavelli, cartea lui Alexandru Balaci este o prestigioasă prezență românească în cadrul manifestărilor culturale internaționale legate de sărbătorirea acestui eveniment.

GRIGORE HAGIU

„Noblete de stirpe”

Volum de problematică socială, în care sînt cuprinse versuri mai vechi și inedite, Noblete de stirpe atestă preocuparea constantă a poetului pentru revalorificarea poeziei direct angajate.

DAN CONSTANTINESCU

„Unde”

Cunoscut cititorilor în special prin traduceri ale din lirica germană, poetul Dan Constantinescu semnează un volum de versuri originale.

SEBASTIAN REICHMANN

„Geraldine”

Tînărul poet Sebastian Reichmann va fi prezent în librării cu iniția sa carte.

POEZIE ȘI VIZIUNE

Nu poate fi înțeleasă Poezia doar în desfacerea ei de petale reale asupra lumii ci mai ales atunci cînd, vîrstă rotundă a cunoașterii, nu se oferă deschis ca o realitate în sine. Cu alte cuvinte sînt anumite puncte fixe în timpul existenței interioare a creației unui poet, etape simțite, care ridicînd fluxul imaginilor în zone de înaltă concentrație, pot da o înțelegere superioară a întregii sale substanțe. Volumul acesta, excepțional, reprezintă o esențializare organică nu numai a liricii de pină acum a lui Ion Alexandru, ci și în ansamblul noii poezii românești constituind un univers aparte. Cui a urmărit pină acum evoluția poetului în „Cum să vă spun”, „Viața decedată”, ori „Infernul discutabil”, era evidentă predilecția lui pentru viața ascunsă a elementelor ce apăreau, uneori în marginea influenței lui Blaga, halucinant în duritatea lor nemediată, neverosimile prin brutalitatea înălțării lor între simțuri. În „Vămile pustiei” această „teroroare a materialității”, după nimerita formulă a unui critic, se mai face încă resimțită, dar confundată în sublimul viziunii pure, poezia iese transfigurată irizînd neliniștea pînă în albul, cel mai real alb al picturilor lui Giotto. Versurile cad înaintea noastră uneori ca o profetie, alteori în rostogoliri grele de vină și pedeapsă, simboluri obscure stau alături de metaforele cele mai cristaline, viață, moarte, păcat și minuire, se rotește magic pe deasupra noastră ca în stranile incantații ale primitivilor. Și totul se desface și se reface în aceeași clipă, totul e trecător și etern: aceasta e galaxia Pustiei. Metafora este remarcabilă nu numai prin adîncimea gîndului și plasticitatea formulei, dar privity din al unghi ea acoperă în cheie de boltă întregul sens al creației poetului dîndu-i coerență și deplină unitate de sine. Iată propoziția fundamentală: „Cine are Pustia e mort / Cine n-o are-i steril / Dumnezeu. / Dumnezeule, de ce părăsita-i / În deșert singurul tău copil”. Cu alte cuvinte e vorba de a reface în sens invers, de a atinge într-un singur punct ambele aceste realități: Viața și Creația, încît în contopirea lor ființa să devină întregul etern și primordial al Inceputului. Prima treaptă a inițiativii este călătoria, cum și începe de altfel volumul: „Nu oricînd se poate vorbi despre corăbii / Trebuie să te afli în fața unei mari călătorii / De mult așteptată, de mult pregătită cumva / O Călătorie fără de care nu se mai poate / Marea călătorie, marea tău drum / De mic te aduni și creștii pentru el / Îți așezi toate obiectele și nădejile, / Toate dorurile și puterile în acel drum / În acea corabie care lată ca-ntr-o bună zi / Se arată de neînchipuit în fața ta”. Evident nu trebuie în-

țelese rîndurile acestea ca pură dispație biologică, ci mai de grabă la modul mitic al vechilor egipteni pentru care moartea nu era pierdere în haos ci înfinită deschidere a vieții reînnoirii. Poetul însuși după ce traversează un întineric absolut este smuls dintr-o dată și aruncat în mijlocul unei lumii strălucitoare. Imaginile sînt de o stranie frumusețe amintind de cele mai grandioase panorame cosmice, „O, vai Pustia! — pergament ceresc / Intins între Izvor și Mare / Sub care fluviile umblă de deșubt / Pine de taină și de renunțare / Grele cîl lunea, întunecate, reci / Puhocile crude, clipocind străine / Înaintea ca și cum ar sta / Și curg precum ar izvorî din sine. / Și nu se strică, și nu-s moarte căci / Ochii Pustiei veghează / Lumini eterne coborînd / Pe de deșubt din focul de amiază”. Viziunea e fără de margini, ea nu are nici timp nici spațiu, necuprindere e totul: „Cine a fost lăsat în Pustie / Nu se mai poate întoarce / Pentru că în Pustie totul curge / În Pustie totul stă, în Pustie totul devine. Nu există început și sfîșit”. Singura măsură a acestei Galaxii este (în) Depărtarea, timpul ei nu cunoaște limite curgînd din veșnicie în veșnicie.

Însă esențial nu este planul acesta al senzațiilor imense, directe ci celălalt al semnificațiilor care se ridică dincolo de el. În fond, „Călătoria” de care vorbea poetul în primul poem nu e numai un extaz astral, ci ea este în primul rînd un itinerar interior, o coborîre în străfundurile ființei umane: Cosmogonia devine cunoaștere și viziunea poezie. Intrucitva mi se pare că cele două coordonate axiale pe care le-am presupus ca aparținînd poeziei lui Ion Alexandru: Viața și Creația, se pot apropia ca mod de reprezentare gîndirii presocraticului Heraclit. Rafinatul dialectician grec credea că metamorfoza naturii era posibilă în două sensuri: unul pămînt — apă — aer — foc numită de el „Calea ascendentă”, (sălaşul focului — esență fiind înaltul cerului), celălalt în direcție contrară: foc — aer — apă — pămînt, denumită „Calea descendentă”. Tot astfel în *Vămile Pustiei* se pot imagina două direcții esențiale pe care alunecă spiritul în ascensiunea sa poetul tînde să se contopască cu „Miezul acela de foc ce mistuie inchipirile / Acolo unde fluturii plîng pe semintele vulcanilor / Și izvoarele albe fierb în mățele-mume”. De altfel există o obsesie vie a focului ce apare fie ca substrat ultim fie ca aparentă în împreunarea multor cuvinte, căci drumul acesta ce duce sus nu e doar purificare și eliberare umană, el e însăși Poezia! „Poemele sînt un fel de drum pe care nu / Poate călători nimeni în afara îngerilor”.

Poezia e o inițiere nu numai în ordine umană ci și în cea cosmică: „Și rostul nostru fi-va peste veac / De-a-mainta cu țesură în făcete / Să nu se prăbușească din înalt / Pustia marilor mistere / Poetului, i-a fost incredințat / Pustia s-o iubească și străbată / Intemeind din vămii în vămii / Albastru cit-un ochi de foc în piatră”. Și apoi ea nu se poate concepe decît în afara materialității, poezia e Viziune, rapire în duh cum altă dată a văzut Ioan din Patmos: „De pe pămînt nu se vede nimic. Trebuie / Să treci prin focul pustului și-apoi în eter / Fulgerele lui să te făurească”. Aceasta e calea singurătății, a mării și deplinei singurătății în care eul se afli în fața lui însuși și mintuirea vine prin propria și definitivă sa așeză interioară: „Acum cînd se păstrează atît de greu pulberea focului / La răspîntia vînturilor. Cine îți poate fi cu-mpurmat / În Pustie. Ce-ai putea promite în schimb?”

Dar ontologie e dată ca într-o imensă oglindă inversă, și cealaltă posibilitate „Ce era s-a dovedit neîndeajuns / Și distanța trebuie coborîtă... / De acum se poate concepe alt foc / Decît cel ce urcă și se risipește”. Și existența însă este tot atît de deplină în implecabilul ei: „Am coborît și nu ne-am mai putut întoarce / Calea se pierdu. Strigătele o înnegură”. Încît esențial tocmai căutînd unitatea sistem veșnic necuprîns în ea, „Nu se poate spune nimic din afară, despre El / Și dinăuntru doar flăcările mintuitorului îl pot numi”. Ambele posibilități sînt la fel de adevărate și propriu-zis nu există o alegere, ea s-a făcut în afara noastră și în ordine umană ce apare și tocmai ireversibilă lor simultaneitate. „Sîntem clădiți pe Marele Izvor / Ce urcă-ntr-una și coboară / Pustia se întinde între noi și el / Cu uriașe pietrele-i de Moară. Împinși și-atrăși fără-nctare / Izvorul din adîncuri și cu cel de sus / În noi le macină Pustia. / Spre răsărit și spre apus”. Aceasta este drama. Între spiritualitate și materialitate există o perpetuă scindare, un antagoneism etern, dată e iremediabila lor discontinuitate și nu posibilitatea de a le trăi ca unitate. Cuvîntul nu mai poate cuprinde lumea acum și nici lumea nu mai cuprinde Cuvîntul, cele două realități devin în sine ca monade veșnice. Poetul caută spațiul primordial: „Fluturii negri vin dintr-un înalt / Boltit deasupra paelor izvoare / Și-nגעunchează grei și uriași / Pe turnurile-întîiilor popoare. / Se trage clopotul de început / Și se vorbește iniția neștiință”, însă acesta se refuză prin chiar imensitatea lui „descoperit stă universul orb / Intors cu spatele către Pîntă”. Cu totul remarcabil este experimentul eșecului împlinirii într-una din viziunile cosmice pe care le stră-

bate poetul. „Curg, asta știu, spre undeva neliniștea mă duce / Acolo unde se opresc incremenții toți călătorii / Și de unde cad apele pustile-n-dosul lumii / Total cîzut e și decade spre-o treaptă alta de-deșubt / Ce urcă îndărăt spre o cădere mai singură de foarte sus / Cădere-n jos gologe sus abisul și sapă altul / Mai adînc în noapte”. Alături sentimental este proiectat pe întinsul planetar, imaginile se desfac înforțate ca în tainicele parabole biblice și Idealele și un alt drum al lui Sisif absurd parcă în mecanismul său gîd de geometrii ininteligibile. Aș cita în întregime această vedere de sus a biosului care este „Marea Moartă”: „Ascetii Răsăritului înșirați în Pustie / Își dau din mină-n mină un ulcior / În care Marea Moartă-i închisă / Sub soarele dogoritor. / În miezul Pustiei ajuns ulciorul / E deșertat și înapoi trimis / Și din nou pe umeri altă Mare Moartă / Călătorește spre abis. / În miezul Pustiei e un copac / Ce se hrănește cu apele moarte / Care vin de pe margini de lumi / Și mai de departe. / Și-n care nu mai viețuiește nimic / Și n-a viețuit vreo dată / Decît un dor mistuitor. După alba-nstelată. / Apele moarte sunt singurul leac / De folos în Pustie / Hrana lor e Pustia / Pustie. / Ele nu vor să fie altceva / Decît ceea ce sînt / Focul din lacrima îngerilor / Ușcați pe pămînt”.

Între cele două realități se naște un continuu abis și chiar gestul de a le contempla una prin cealaltă, reacualizează interdicția divină, încît în „Purunca” poetul devine un Orpheus care întorcînd capul spre lumea cealaltă, a esențelor, nu numai că o pierde pe aceasta, dar el însuși rămîne pietrificat „Între Pustie și nemărginire”: Poezia este incomunicabilă și in-comunicată, ea e fascinația pură ce adie în lumina negurilor primare în care doar „corbii neînțînți se aud venînd / Din pulberea semînelor abstracte”. Creația nu mai înseamnă o depășire a condiției, ci din contra ea e impasul existenței și poate că tocmai această perpetuă neputință este sensul simbolicului final în care alegoria devine aproape grotescă prin paroxismul imaginii: „Pustie, oh, Pustie, mormîntul meu curat / Săritul de pe urmă în care-am înghețat / E ceva fără nume în Pustie / Mult mai nebulos decît o nebunie / Un fel de îngerii multii ce se sărută / Și Diavolul plîngînd le cîntă-n alăută”.

Cosmogonie, patristică și spațiu mitic sînt liniile esențiale ale acestui univers și deși încă neîmplinite într-o proprie metafizică poetică, prin puterea de desfășurare a gîndirii în imaginar, „Vămile pustiei” exprimă marea poezie.

Ion TURCIN

POMPILIU CONSTANTINESCU

REEDITAREA „SCRIERILOR“

Aproape neluată în seamă, la adăpost de micile și marile pasiuni ale actualității literare, se urmează ediția completă de Scrieri ale lui Pompiliu Constantinescu. Cu cel de al treilea volum, recent apărut, ajungem la articolele despre scriitorii al căror nume începe cu litera P-M. Criteriul alfabetic folosit de doamna Constanța Constantinescu, autoarea ediției, este, ca orice criteriu discutabil. Editoarea se poate prevala și de o mărturisire indirectă a criticului însuși: „Nimic mai capricios decât o cronică literară; pus la discreția tiparului, foiletonistul scrie azi despre un volum de versuri, după hazardul cronologiei sau după dispozițiile lui de lectură. Rareori își poate grupa cărțile după afinitățile lor intime, și mai rar după anume orientări generale. Spre a evita probabil hazardul cronologiei s-a ales această înfrățire alfabetică ce transformă o culegere de cronici într-un dicționar de autori. Procedul are avantajul de a înlesni o consultare rapidă a titlurilor și dezavantajul de a sfărâma evoluția, ca atare, a criticii. Autorul cel mai nedreptățit este pînă la urmă Pompiliu Constantinescu însuși, fiindcă suita articolelor sale reprezintă un documentar util mai ales pentru literatura analizată: asupra criticului însuși ne documentăm ceva mai greu. De unde aș trage concluzia că, fiind la mijloc cronici literare, cel mai organic criteriu rămîne tot acela cronologic.

Pompiliu Constantinescu este un cronicar literar prin excelență; hotărît, unul din cei mai buni pe care i-am avut. El este înzestrat cu însușirile necesare: simț al realității literare, gust, obiectivitate. Judecățile lui sînt, într-o mare proporție, drepte; nici entuziasm fără măsură, nici absurdă severitate. Spirit echilibrat și rațional, Pompiliu Constantinescu nu-și pierde capul niciodată. De aceea, cronicile lui inspiră încredere specialistului și nespecialistului; este în ele o aplicație la obiect, o claritate fundamentală, care ne îndeamnă să le citim ori de cite ori ne cuprindé indolia, ori de cite ori sîntem în dubiu cu privire la literatură. Pompiliu Constantinescu face parte dintre rarii profesioniști ai cronicii care, fără să-și trădeze spiritul, a știut să-și evite rutina.

Exemple de aplicație și de claritate? Nenumărate. Poezia Eleni Farago „se rezolvă în pur sentimentalism: intimism, cu aparențe numai simbolice, asimilate în tehnica exteroasă a versului și pe care „tonalitatea medie îl salvează de disoluția retorică“. Oricine a citit ceva din Elena Farago își dă seama imediat de exactitatea formulei critice, care este și o judecată de valoare. Multe de adăugat nu rămîn nici în caracterizarea poeziei lui Ion-Franzetti prin „estetism formal. (...) torturat de tehnicitate“, nici în aceea a lui Radu Gyr din finalul unuia din articolele pe care Pompiliu Constantinescu i le-a consacrat: „Pletoric și discursiv, retoric și grandilocvent, convențional în seria de personificări simpatice, influențat de elegia domestică a lui James, de la solidaritatea cu peisajul oltean și sub ocrotirea d-lui Piliat, tradiționalismul d-lui Gyr a evoluat în urmă la tot alit de pletorică, sonoră, dar mai puțin bombastică discursivitate folclorică...“

Exacte, caracterizările lui Pompiliu Constantinescu nu sînt, într-un anumit sens, și memorabile. Ele au un caracter vizibil de generalitate didactică. Rareori vom găsi la Pompiliu Constantinescu fraza plastică prin care un Călinescu ne obligă să ținem minte un autor, o carte, un personaj, în legătură cu expresia folosită de critic; dar din articolele lui putem scoate oricînd pagini remarcabile de referințe critice. Talentul propriu-zis de expresie este inexistent și, cînd Pompiliu Constantinescu nu are tactul de a scrie „banal“, efortul stilistic este penibil. De la el au învățat cîtiva critici tineri un fel aparte de prețiozitate, în care generalitatea „științifică“ a stilului este factorul esențial. Dacă prețiosul baroc al lui Perussiccu nu poate fi copiat, mult mai ușor este a deprinde cele două-trei formule exacte, de aparență științifică ale lui Pompiliu Constantinescu. El, cum zice Călinescu, „însăpămîntat de ideea locului comun, răsucește propoziția ca pe o rufă, o stoarcă de orice bun simț și o lasă boțită și hirtioasă“.

Ce-i lipsește acestui foarte just cronicar ca să fie și un mare critic nu este însă stilul; dar, în două vorbe, înapătutudinea pentru „metafizic“. Pompiliu Constantinescu face parte dintr-o întinsă categorie de critici, cu gust și cultură, dar fără imaginație, neconstructivi în planul absolut, care iau opera așa cum este. Raționaliști, sceptici, didactici, ei practică o critică fragmentară, sub raportul viziunii obiectului, și negativă sub acela al judecăților; critică predestinată să strălucească în polemică, oriunde e în cauză un autor secundar, dar înapătă să înfrunte marea literatură altfel decît prin glase și plătitudinile școlărești. Tehnică, pe de o parte, critica devine creație cînd e capabilă de entuziasm, de uitare de sine. Fără de nebunie necesară izbăvirii de relațiile

contingente ale operei și ale literaturii. Pompiliu Constantinescu n-o are, și despre Ibrăileanu scrie cu vervă polemică, poate și cu dreptate în detaliu, dar fără a pricepe personajul, adevărul său stil intelectual. Despre poezia lui Goga are această părere imposibilă: „Cea mai mare parte din opera sa se situează astăzi într-o valoare documentară; afară de cîteva cîntece și pastele, restul liricei erotice e o pastişă după Eminescu — poezia d-lui Goga e atînsă de caducitate“. Din nou, valoarea metafizică a poeziei rămîne inaccesibilă criticului, care minimalizează autorii despre care scrie, pe Fundoianu, de exemplu, mai direct decît pe Blaga, dar, în substanță, perspectiva lui e la fel de dezavantajoasă pentru amîndoi.

Fragmentarismul de aici provine, din tratarea prea de jos și, totodată, din unghiul de „studiu“ pe care-l are mereu, la Pompiliu Constantinescu, critica. Autorul opera sînt obiecte puse pe masă și disecate. Unei poezii; se fac observații de ordinul fidelității metaforelor iar unui roman istoric i se relevă falsa documentație. Toate acestea n-au însă nici o legătură cu valoarea care este o coerență interioară; nu o structură mecanică, dar o viață inefabilă. Concluzent pentru fragmentarismul criticului este incidentul polemii cu Mircea Eliade, editor și prefațator al Operei lui Hasdeu. Pompiliu Constantinescu respinge ideea după care romantismul hasdeean are la temelie o „structură magică a gândirii“ ce se manifestă în toată opera; „orgoliu și acțiune în viața și în lupta politică, egiologii eroismului și al ambiției imperiale, încredere în geniu și în misiunea neamului său, optimism“. Motivul dezacordului este puțina valoare a literaturii propriuzise a lui Hasdeu. Se remarcă îndată că acolo unde Mircea Eliade năzuia să construiască un Hasdeu genial și coerent în totalitatea spiritului său, nu atît exagerînd importanța poeziei, prozei, teatrului, cit integrîndu-le în ansamblul acțiunii, Pompiliu Constantinescu preferă să fragmenteze. Fiindcă, la urma urmei, greșeliile titolozității, metoda veche a istoricului și romantismul pașoptist al literaturii lui Hasdeu pot fi interpretate în două feluri: ca dovezi că Hasdeu aparține de o anumită epocă istorică sau ca elemente ale unei unități spirituale. În primul caz, vom situa pe Hasdeu în timp, vom face critica istorică (Pompiliu Constantinescu era consecvent: concepției lovinescienne), dar nu-i vom înțelege geniu; în al doilea, vom citi poezia, istoria și filologia lui Hasdeu ca pe expresii ale unei unități. În primul caz vom dezintegra o personalitate, spunînd-o analizei radioscopice, în al doilea vom descoperi justificarea esențială, profundă, a personalității, vom inventa o ființă spirituală.

Desigur, ni se poate atrage atenția, este la mijloc deosebirea dintre cronică și eseu. Pompiliu Constantinescu rămîne partizanul criticii ocazionale, care-și ia ca obiect o carte, o reeditare, o comemorare; el nu scrie spre a da chip unei necesități subiective, în fața căreia cărțile sînt limita exteroasă, materială, dar spre a judeca pur și simplu cărțile, în fața cărora necesitatea subiectivă este doar condiționată. În mare parte, toată critica celei de a treia generații postmaiorescienne este numai explorație de sensuri, erudită sau impresionistă. Lovinescu nu s-a înșelat vîzînd în ea descendența maioresciană; în alt timp, și cu alt aparat, ea aplică criteriul estetic, triază valorile, face ordine. Însă nu construiește. Spiritul negativ al acestei critici trebuie legat de fragmentarismul ei. Este vorba și de o anumită atitudine față de valoare. Ca să rămînem la cronică: o cronică se poate ridica pe ceea ce pare criticului valabil într-o carte, punînd în paranteză restul, sau, dimpotrivă, poate examina, egal, ce este valabil artistic și ce nu. Nu depinde doar de autorul analizat: Călinescu scrie despre orice autor izolat și strofă, un vers, existente artistice și definiția lui pleacă exclusiv de la ele. Diferența este aceasta: despre sentimentalism, despre tradiționalism, despre tehnicitate, despre grație Călinescu nu vorbește decît cînd sînt atribuite ale unei opere existente artistice, în vreme ce la Pompiliu Constantinescu se întimplă ca acestea să fie doar formule generale aplicabile deopotrivă valorii ca și aparenței ei. Fiindcă negația însăși este lipsită la el de vocație constructivă. Maioresele construia în negație; Pompiliu Constantinescu este doar didactic. Negația didactică reprezintă o critică la propriu, care confruntă detaliu, combinații, doze, cu o analiză chimică. În 1934, Pompiliu Constantinescu scrie un pamflet contra cărții lui Eugen Ionescu Nu întîlul Eugen Ionescu — sau meritoasa propriei vanității. Din acest pamflet cam crispat se vede că negația este la Pompiliu Constantinescu tot rezultatul viziunii fragmentare. Eugen Ionescu nu este, în Nu, un vanitos mărunț, ci un orgolios sublim, iar absurditățile, exagerările, megalomania, formulele caragialești sînt deliberate. Cel ce va inventa, în Cîntăreața cheală, teatrul absurd, paradoxal, integral negativ, începe prin a inventa, în Nu, critica absurdă, paradoxală, integral negativă.

N. MANOLESCU

ȘTEFAN AUG DOINAȘ

Poem

Hrană sînt pentru Cea-care-nu-se-hrănește,
sînge fierbinte pentru inima ei de granit.
Dintre cohorte de duhuri răsar, omeneste,
stea la nadir fulgerînd zi de zi un zenit.

Bucuros, trupul meu locuiește un spațiu
fără întindere. În văzduhul mirat, sub pămînt,
Cea-care-nu-visează leagănă cu nesofiu
visul, mai viu ca oricînd, înflorit în mormînt.

În numele meu, ca-ntr-o mănăstire de sunet,
Cea-care-nu-se-nchină poposește, firziu,
sprijinindu-se-n sabie, să se roage. Un tunet
scrie-n norii de plumb pasul ei străveziu.

O cuprind, mă cuprînde. Îi sînt astăzi. Ci miine
Cea-care-nu-trece mă va-ntrice în zbor,
ca un lan clătînd o mireasmă de pîine
peste greierii care dorm în cîntările lor.

CONSTANȚA BUZEA

ZECE SONETE

Preaplînul

O întimplare din alt timp îmi cere
Să lepăd trupul teric, născinai-l.
Să mă prefac o nu fi decît rîndul
Dintr-o scrisoare sau dintr-o tăcere.

Iar dacă nu pot, numai să mă-ngîndor
Sub ochii tuturor, umbrind cu mina,
Ei nefînd astfel, fiind doar zina
Vreunei sorți ca o albînă-trîntor

Ucisă în secunda următoare;
Cu toată pacea s-o privesc întoarsă,
Convinsă că se-ntimplă o migrare.

Tot ce n-a fost e o retină arsă,
Este nimic, deși parcă te doare,
E ca și cum preaplînul nu se varșă.

Părerea minte

De ce atît de singure și triste
Sînt de o vreme nopțile cu tine,
Cu sfinți în gînd, pe piept cu museline?
Sensibil la un val de baletiste,

În vrăjitorul leagăn moi călcîiul,
Mi-e frică să n-alunec în oglindă,
Cînd mînt mai de temut e, suferință,
Această carne-n care cazî întiul.

Tu trebuia să știi mai mult ca mine,
Și trebuia să știi de mai-noapte
Că nu spre bine, ci către ruine

Ne-mpinge misterioase oșenimle,
Mormintele urcate pe coline
Nu par a se-nmulți. Părerea minte.

Mintea morții

Ascultă-mă precum din întimplare.
Nu e perfect și diabolic totul.
Vin animale clătîndu cu botul
Fluid, trecutul călînind de mare.

Se-ntimplă și miracole, surprare
A gestului tău plin de umilnță,
Vine la rînd, blîmînd, în suferință,
Nebună, mintea morții primitoare.

Crimă lucidă orice inscenare.
Săvîrșitorul, lui își e complice.
Dar va veni vînd o închisoare

Vrînd din depozit muced să ridice
Numele lui săpat pe de ghiare
Peste pereți cu ochi de mucenice.

Restriști finale

Tu vei dori să fii îndepărtată,
Misterul meu să te înnebunească,
Închisă-n limba mea neomenească,
Fiind ce tu nu poți fi niciodată.

Tu vei dori, și-am să te-asept cu mască,
Și vei dori prin mine să aluneci
La fel de lin ca miinile prin mineci,
Cînd eu foșnesc, și ele să foșnească.

Și vei dori, și eu voi fi în stare
Să mă predau restriștilor finale
Cu umilnță și cu nepăsare.

Tu vei dori alit de multă jale,
În răufatea la străduțoare,
Încît voi fi ca de zăpadă moale.

Spasme roze

Portretul ce ți-l fac e un omagiu.
Scară căderii — truntea, și bătrînă.
Zulufi cheții, în masa ei rămînă
Indiferenți la propriul naufragiu!

Ochii sînt șterși, sînt numai cristaline,
Ei își fac numărul, pe urmă pleacă
În sinea lor, mai simplu să petreacă
Cu o cafea în față, și cu mine.

Verbe împerehind, ce se au rude,
Psalmînd lejerete ei proze,
Gura mîncina, rîde și asmute,

Ea este viciul gros cu spasme roze.
Și cît durîm de ne tot amînteste
Vin fotografi să-ți facă mii de poze.

Despre căderea frunzei

Despre căderea frunzei numai bine.
Deși ne-am înmulțit, ceva refuză
În deznădejdea cărții să se-ouză.
Rămînem dai, tot singuri, tu cu mine.

Suris în ochi albaștri și în seară,
Apropiată par, dar nici prea clară,
Mă mir de tine ca întia oară,
Văd cum te miști, în suflet și afară.

De ce să mint că nu mă uit la brazii
Ce-au fost, care mai sînt o zi oprită?
Iubind, de-odată se petrec invazii.

Dar ce pot face, harul meu de azi-
Sătul și blind, el crede că-n ispită
E dusă numai frunza risipită.

Ceasul doisprezece

Nu vîi să-nveți în ora cea mai pură
Tăcerea ca supremă-nțelepciune.
Vorbele mor cum praful se depune.
Taci ingere, taci, lebdă mea, gură!

E prea mult zgomot, sacrificiu trece
Neamăgit, ca foamea, ca plăcerea.
Misterul lumii nu e înviera.
Naivii speră-n ceasul doisprezece.

Dispreț înțins, ori moarte, e tăcerea;
Deschide-o tu și miezul acru roade-
Fii martor negru-n toată decăderea!

Efemerinzi sînt vocile paradei.
Doar, două mii de ani sînt încăperea
De ordine a păcii și armadei.

Masă lungă

Merg prin dezgust spre milă mai departe.
Aceasta poate-o să sîntescă locul
Unde-am ajuns și unde nenorocul
Nu-și mai ascunde fața lui de moarte.

Leam scump în fildeș, luminări multime,
Cariatide, pentru cînd susținea
Fără de timpul ochilor mei vineți
În albul lux, care-i pârtaș la crime?

O masă lungă și citeva fete
Ce par a fi eterne și sublime,
— Regine alergînd să se îmbete, —

Pe cînd eu le fixeș cu limpezime,
Contra sfîneli mele desuete,
Un preț nedemn de sînta lor cruzime.

Fluturile negru

De unde vine fluturile negru
În firea ta cu sfinși amestecat?
Cu triste haruri ești încoronat.
Dar pentru ce vuise el alegu?

Și reflexiv ți se încolăcise
Pe degetul care de-atunci m-arată
Ca pe nimic și ca pe niciodată?
Ca un coșmar, un cîmîr în vise,

El vine mare, miinile să-mi lege
Una de alta, cea care ucise
— Fără să vrea, fără a înțelege, —

De cea care în rugi se răstîgnise.
Din ce iad urcă, negru ca o lege,
Spre ce ținut, în care va fi rege?

Trăindul

Cînd nu conțîm în vremea care trece,
Cînd zeci de ani sînt și ești de pe retină
De glontețe mărunț de limuzină,
Cînd apele-s făcute să inee,

De ce să nu desfid surisul, plînsul,
Ca pe-ale clipei stranii accesarii,
De ce să nu mă-ncredințez sub norii
Oricărui sens ce m-ar sorbi întrînsul?

Că pot, că nu vreau, că se-mpotrivesc
În mine geniu unui om, iubindu-l?
Fac dulci baloane gurile de pește.

Ce este mai neiertător ca ținul,
Și cît durîm de ne tot amînteste
Că între iad și rai sîntem trăindul?

Alexandru cel Mare — mozaic

la întoarcerea

La întoarcerea din Sicilia, traversând strimtoarea Mesinei am avut un moment de oboseală. m-am gândit: drumul cel mai scurt spre nordul Italiei, să-mi abandonez planurile, să ajung cât mai repede acasă — de ce? — cînd știam că voi dori să plec iarăși!

Dar debarcînd la Vila San Giovanni, pămîntul continentului, incins la amiază, mi-a trimis toată forța lui arzătoare. N-am sosit nici o clipă, ci am pornit, spre sud, ca să ajung la capătul peninsulei, cum visasem. Un moment greu a mai fost trecerea lungă prin Reggio di Calabria, unde nu m-am oprit nici ca să-mi trag răsufierea. Doream să ajung mai repede într-un loc unde mă așteptam pe mine însumi ca și în alte locuri, de pe vremea cînd făceam pe acolo navigații imaginare — de data aceasta la capul Spartivento, unde începuse Mediterana răsărită.

O dată ieșit din oraș, m-am bucurat de o șosea soasă, tot timpul pe malul mării. Kilometri în sir ea pustietate, într-o atmosferă curată, cu soare mult, cu lumină albastră de apă. Singurul necaz pe astăzi de drumuri e gîndul că într-un loc va trebui să oprești și să rămii peste noapte.

Între satele rare și aerisite din acest virid al peninsulei, mă hotărîsem de mult să fac popas la Catanzaro-Lido, cred că nu din altă rațiune, decît pentru nume, care de atîtea ori a presupunînd în alegerea itinerarului și escalelor.

Dacă indicatorul meu turistic spunea despre această localitate balneară că este „puțin cam tristă”, m-am uitat și m-am părut mizerabil. M-am așezat în un hotel sordid și puțin lugubru; pe urmă însă am mers la malul mării și m-am plimbat oasurii printre bărcile pescarilor trase pe plajă. Te-au văzut la masa instalate grupuri de reflectoare, alimentate de baterii uriașe. În cîte un loc, oamenii își pregăteau sezișul pentru de pescuit noaptea. Mi-ar fi plăcut să-l văd, dar după șase luni petrecute pe ocean, cred că m-aș mai fi avut de descoperit mare lucru.

În localitatea „puțin tristă” mi-a fost dat să descopăr un magazin cu articole nautice, și printre ele două bănci cu motor, moderne, elegante, simplexe. Gureros de ispititoare. Mi-am schimbat gîndurile: un loc unde se găsește asemenea minuni, și dacă se găsește înseamnă că se și cumpără, nu poate fi mizerabil, nici măcar puțin trist, ci plin de fagăduinți. Am plecat din fața vitrinei numai cînd mi-am dat seama că patronul mă privește ca pe un suspect, bănuind poate că fac planul cum să sparg vîrălia peste noapte.

Gîndul că a doua zi aveam să merg peste trei sute de kilometri numai pe malul mării, continuînd mult visatul contur al Italiei, înconjurînd gulful Tarento din Geografie, m-a făcut să privesc înapoi în oglindă. Aveam un pat de fier, ca la cazarmă, un ciob de oglindă pe perete deasupra chiuvelei, iar în locul cristalinului pe care se pun obiectele de toaletă, o bucată de placaj scoarțit. A fost admirabil, fiindcă am plecat după prînzul somn, la ora cinci dimineața, cînd pescarii se întorceau din larg cu reflectoarele stîse, urmăriți de cețuri.

Despre ziua care a urmat îmi amintesc senin, cu o senzație de odihnă, nesolicitat de nimic prea intens, dar nici o clipă atins de monotonie sau de plătiseală, într-un peisaj sărac, fără culturi sau livezi, numai cu marea bogată în dreapta...

Coborînd spre sudul Italiei pe coasta vestică și urcînd spre nord pe cea estică, totdeauna am avut marea în dreapta; itinerarul invers, care nu știu de ce nu m-a ispitit și nici nu mă ispiteste, ar fi oferit avantajul demn de luat în seamă de a plasa marea în fereastră de lîngă volan, ceea ce conținea cît nu s-ar crede: privit printr-un cadru foarte apropiat, peisajul își înțelege dimensiunile.

Am văzut un sat așezat pe un pic de piatră, sus, deasupra șoselei, și mi-a părut bine că pot să-l privesc în lumina vie a soarelui, ca sub reflectoare, fără să trec pe ulița lui centrală, îngustă, și probabil că în toate satele, întincoasă.

Cîteva kilometri mai departe am stat mult într-o gară, de care nici măcar nu-mi amintesc cum se cheamă.

Nu aș fi socotit-o atrăgătoare și nu m-aș fi oprit, dacă n-ar fi fost atît de singură și atît de aproape de apa mării. Era o clădire mică, prismatică, nepotrivită cu peisajul, dar foarte bine echilibrată, așa că pînă la urmă o acceptai împreună cu toate. Un soclu de cărămidă roșie, de vreo doi metri înălțime se înrudea cu solul; restul zidului, tencuit, răsfrîngea culoarea cerului și se înrudea cu marea. Obloanele vopsite venal repetau, cu un ton mai deschis, culoarea vegetației.

Într-un calm desăvîrșit, căci nu mișca nimic nici în gară, nici în atmosferă, o femeie îmbrăcată în negru aștepta trenul. Vaze cu flori împodobeau peronul. Dincolo de linia mării, domnea, ca și totdeauna în gară, o tăcere s-a trezit abia după o oră. În biroul de meserie și telegraf, un impiegat, bărbat tînăr și chipos, cu „cotleți” pînă la jumătatea obrazului se bărbărea privind-se într-o oglindă prinsă în perete. După aerul lui de fante triumfător și după cîntecul pe care îl suiera printre buze concurînd cu hîrșitul bricișat, era pus pe fapte mari în ziua aceea, și poate tot restul vieții.

Am mai văzut în flancul clădirii un puț cu roată și un lămîi cu fructele coapte.

La ora nouă, s-a ridicat un oblon la etaj: dincolo de perdele, am simțit o femeie somnoroasă, întinzîndu-se cu lena. Impiegatul a avut o tresărire, și-a terminat în grabă bărbieritul, apoi a ieșit pe peron. Nu sînt sigur că s-a uitat la etaj, dar cred că gestul era obligatoriu. A venit trenul, un automobil cu două vagoane. Femeia în negru s-a urcat; șeful de tren i-a dat impiegatului un plic. Trenul a plecat după treizeci de secunde. Îndreptîndu-se spre birou, de data aceasta am văzut impiegatul s-a uitat la gemul de sus. Dar dacă era chiar el șeful gării? Atunci, doamna de sus, trezită tîrziu, nu mai putea fi o doamnă Bovary de la Mediterană, ci totuși luă și, în acest caz, întreaga istorie materială își pierdea tot hazul ca în schița lui Caragiale.

Gara însă, mică, singură, frumos colorată, lîngă mare, își păstra farmecul.

Mai departe, în drumul spre Tarent, marea mai dispărea uneori, topografia nefînd atît de fieric și de optimist trasată ca pe harta mea inselătoare. Tîntul aici devenise mai bogat cu vegetație sămănătoare, tot timpul luminos și liniștit. Adevsa pierdeam noțiunea de spațiu și uitam de unde vin, încotro merg, ca într-o călătorie din vis.

Au început să apară culturi de portocali, și prin fructele lor coapte peisajul a căpătat încă o culoare, mai vie decît toate. M-am oprit la o tarabă de pe marginea drumului; vroiam ca, indiferent prețului, țărînu să-mi îngăduie că culeg fructele din pom, cu mina mea, ceea ce mi-ar fi dat multă satisfacție; n-am luat niciodată o portocală din pom! N-am să înțeleg de ce omul s-a împotrivit, atît de hotărît, că era inutil să insist. Am cumpărat un kilogram de portocale, culese de mina lui — ceea ce mi-a prilejuit un negoț cum nu se poate mai neghioab.

Purtam cu mine cu termos care se dovedise fără nici un folos. Îndată ce l-a văzut, roșu și lucios, țărînul a și pus mina pe el.

— Ce-i asta?
— I-am spus.
— Tîne cald sau rece?
— Și rece, și cald; cum vrei!
— I-a studiat, l-a mîroșit.
— Cît cerei pe el?
— Trei kilograme de portocale! am răspuns, fără să fac vreo socoteală în gînd.

În lumina aceea mediteraneană, între livezi cu portocali, nici nu s-ar fi convenit. Am spus o cifră prea mare sau prea mică — îmi plac cifrele fără soț.

Omul s-a grăbit să-mi dea balanța în port-ba-

gaj, dar nu fără a face înainte un gest exasperat, ca și cum vroia să-mi arate că îl speculam!

După o sută de metri, făcînd în sfîrșit socoteala în gînd, mi-am dat seama că mi se cuveneau pe puțin douăzeci de kilograme; date fiind circumstanțele speciale și interesul pe care țărînul îl arătase obiectului miraculos, aș fi putut să cer patruzeci.

Însă ce să fac cu ele? Deși proaspete, nici măcar nu erau bune: aveau un gust dulceag și leșios, fără nici o aromă. E drept că omul mă întrebase dacă vreau „sare” sau „dulci”. Bineînțeles că am cerut dulci — și-am avut ceea ce am vrut!... La Roma, pînă unde le-am purtat în silă, gaza și prietena mea, după ce m-a mustrat și m-a dăscălit, le-a băgat într-o strecurătoare specială și cu multă casnă a scos din ele cam un pahar de suc galben. După ce l-am gustat, l-am aruncat în chiuveță pe furis.

Soarta însă are grijă uneori și de neghiobiile noastre. Afînd întimplarea, curînd după întoarcere cineva mi-a dăruit un termos nou... (O lună mai tîrziu s-a spart; e foarte intristător!)

La capul San-Supplicio m-am oprit. Nu pot să trec neamător pe lîngă un promonior care desparte lumea și marea în două. Curînd, dintr-un automobil a coborît un tînăr cu favoriți, foarte simpatic, deși cam prea spernat pentru felul lui de călător, deși cam fazeasa de auto-stop. De aici pornea un drum lateral, neasfaltat și povîrînt, spre niște înălțimi unde poate era o podiș.

Tînărul se ducea într-un sat de acolo. Roseta, la patru kilometri, se-și vedea răgaza. Pe un astfel de drum nu prea merg automobile și cu auto-stopul te desosești cam greu. Drumul dîmățit m-a lăsat să înțeleg că măcar în Italia nu-i un peisaj mai frumos decît acolo sus. Să treci prin apropiere și să nu te așezi la Roseta!

După cîteva minute de pleoacă inutilă, a apărut atîr, cu un scuter, care probabil avea și el răgaza lui pe plaiu. Ferice de el, amîndoi și ferice de mine că am putut rămîne singuri o jumătate de oră. Erăm iarăși la un capăt de lume.

Încă de la capul Spartivento mergeam spre nord și nu-mi dădeam seama: atmosfera era curată și caldă, cerul într-un albastru. La ora prînzului mă oream unde se găsea o bucată de plajă și mă aruncam în mare, spre umirea puștilor localnici vizibili, pentru care vara se sfîrșise de multă vreme, căci începuse

Am mîncat cînstit mal tîrziu, într-o tratoră modestă, frecventată de soldați în permisie, cu hirtie albă în locul feței de masă, cu scaune de lemn fără rezemătoare, și totul mi-a priit, chiar și macaroanele, ca să nu mai pomenesc vinul...

Pe-aici s-a scurs și ceva istorie napoleoniană, ca în multe părți din Italia. Orașul nou e construit din porunca lui Murat, guvernatorul investit de puterea împărătească. Nu știu ce rele o fi făcut aici maresalul lui Napoleon, dar pentru existența orașului trebuie să i se aducă omagiu. După mai bine de o sută cincizeci de ani, Bari e o cetate modernă și impunătoare, cu artere drepte și largi, cu piețe aerisite, cu parcuri bogate, cu clădiri monumentale, îngrijite și curate și fără nici unul din tristele caractere provinciale.

Între două puncte luminoase, Bari și Pescara, am străbătut tîntul cel mai trist și mai neliniștitor din toată Italia. Se poate să fi fost și în mine o apăsare, datorită vremii noroase, dar măcar unul din superlativă rămîne.

Am pornit din Bari odihnit și cu multă voie bună, cu un soare strălucitor deasupra mării. Nu ieșisem bine din oraș cînd toate s-au schimbat dintr-o dată; soarelui, pînă să dispară cu totul, l-a pierit strălucirea, Adriatica a devenit cenușie, iar asupra uscatului a căzut o piclă subțire, pe care o simțeam rece și umedă. De-aici încolo la fel mi-am simțit și sufletul. Deși știu că toate au să se schimbe dacă nu astăzi mine, mi-am trăit neliniștea și tristețea pînă la capăt, ceea ce ca de atîtea ori, n-a fost o pagubă.

După cincizeci de kilometri, la Barletta, oraș pe care l-am ocolit aproape cu teamă, a apărut în față o linie de funicular, venind tocmai din zarea cîmpiei și punctînd cerul cu vagonetele lui suspendate. Mai tîrziu mi-am dat seama că transportau sarea extrasă din apa mării în imensele bazine de la Santa Margherita.

Pe cîmpul gol și lipsit de orice fagăduință lungă linie a funicularului m-a însoțit mulți kilometri, aproape ofensîndu-mă cu desenul ei precis cînd în mine nu găseam nici o precizie, ofensînd și peisajul pustiu, impunîndu-i un caracter industrial, în locul sălbăticiei. Rezultatul e o brutalitate, urmată de dezolare.

După ce a dispărut funicularul, drumul între cîmp și mare a devenit și mai trist, numai că de o tristețe pură, ceea ce este mult mai bine. Spre împlinire a început să plouă la Manfredonia, și tot acolo seoseaua s-a despărțit de mare, ca să urce în munți neprevăzuți;

Mozaică pavimental Tripolitania

noiembrie. Nu mă întrista de loc luna aceasta, atît de posomorîtă acasă. În afară de baia în mare, toate zilele din urmă mi-au oferit o neîntreruptă baie de liniște, de albastru și de lumină...

La Tarento m-am oprit numai o oră. Am vizitat orașul cu planul în mînă, fără să întreb pe nimeni, și am descoperit totul fără nici o încurcătură. Străzile mai aerisite aici decît în alte părți au și circulația mai umană. Ca și la Siracusa, marea înconjoară orașul, și datorită ei, chiar dacă unele case sînt cenușii, totul pare albastru.

Este foarte frumoasă în masivitatea ei de piatră catredrală înghesuită în centrul orașului vechi, și se vede bine să-ți oprești mult timp ochii pe ciudața lucrătură a plafonului de lemn, contrastînd prin fragilitate cu densitatea peretilor.

M-am grăbit să ies la soare și-am convenit că la muncile lor grele, ca să clădească, oamenii aici au avut norocul să se adauge o natură frumoasă. Dacă un cunoaștor al locului va fi surprins, fiindcă altă natură în afară de un parc orășenesc nu se găsește la Tarento, am să-l amintesc foarte, foarte intimă și foarte prietenoasă; oriunde te-ai duce o găsești aproape. Poate o fi ursuză și cenușie în zilele noroase, poate o fi brutală și amenințătoare pe timp de furtună; în ziua mea acolo era zimbătoare, ca o ființă insufletită și-mi pare foarte bine că mi-o amintesc astfel, fiindcă după patru zile, în timp ce-mi continuam drumul spre nord, de data asta pe malul Adriaticii, încetul cu încetul marea a devenit vinată. Noroc că ultima oră cînd am văzut-o, la Veneția, i-am regăsit albastrimea, cu nuanțe de aur, care o făceau și mai bogată.

Sînt orașe care te crispează, altele care fac să te destînzi și parcă te dezmiardă. Nu le-am clasificat pe toate, dar pe lîngă multe din urmă, pe lîngă Siracusa, pe lîngă Tarent, Bari este și el unul din categoria binecîntărită. Cum am descins la hotel, fără dificultate, cum mi-am văzut mașina parcată chiar în față, m-am simțit ca la mine acasă... Căutînd să descopăr orașul, am început cu partea lui veche, pe malul mării. O clădire roșie, construită în parte pe piloni, în fundul unui golfului, anticipează puțin Veneția și vestește continua căutare a omului de a se împrieteni, de a se înrudi cu apele. Un chei lung, semicircular, înconjoară orașul vechi, care seamănă cu toate orașele vechi din Italia: o catredrală, un castel de piatră cu bastioane și cu șanțuri de apărare, străzi înguste, rufe întinse la uscat, mulțime de oameni. Fiind un oraș marin, se adaugă mirosul de alge și de pește. Pe tarabe, în stradă, se vînd fructe de mare și sînt consumate la fața locului, cu multă poftă, ceea ce n-am făcut niciodată, lipsindu-mi practica acestui fel de mîncare, sau lipsindu-mi rafinamentul gastronomic.

Am mîncat pe plajă un săculeț cu pietre, nici una de aceeași culoare, și cînd le-am pus în port-bagajul mașinii am zîmbit, gîndind că în ciuda anilor, mai găsesc în mine pornirile tinerțești spre actele gratuite.

De-aici încolo au apărut sate, au apărut caroze cu roțile de un metru și jumătate în diametru și cu un cîine chinut legat de osie. Am străbătut o regiune întreagă de livezi cu portocali în plină epocă a culesului. Tarabele cu mormane de fructe scoase la vînzare se înșirau atît de dese că seoseaua părea portocalie.

Întocmai ca la Bari, toată picla din atmosferă și aceea din mire s-a risipit, lăsînd loc strălucirii și bucuriei, cînd am intrat în Pescara.

Am să-mi aduc aminte totdeauna cu mulțumire de această esală. N-am făcut aici nimic care să intereseze pe alții: n-am vizitat nici muzee, nici monumente, nici măcar catredrala. Dar am găsit o plajă adevărată, de proporție celei de la Mamaia și chiar semănînd cu ea dacă privești în sus. Spre partea orașului, spațiul cu vederea spre larg era speulat cu atîta lacomie, că aproape nu rămînea aer între o casă și alta. Blocuri înalte, care să tolosească dimensiunea vericălă a spațiului decongestionînd orientările, ar fi rezolvat într-un chip mai fericit și chiar frumos dorința cit mai multora de a avea o fereastră la mare. Luată separat, casele de pe litoral, mai ales cele moderne, au, ce-i drept, o arhitectură plină de farmec. Am găsit cîteva cu totul originale la care m-am uitat multă vreme, din felurite unghiuri și n-am găsit nimic să-mi displacă, nimic înfîlînt în altă parte.

Marea era însă și aici pustie, și la fel de tristă ca în locurile lăstate în urmă.

Pe plajă, cîteva copii se jucau cu un cîine mare, negru, probabil bătrîn, fiindcă părea plin de înțelepciune. Nu-și lua în serios companiunii, dar le făcea pe plac din bunăstare și prietenie. M-am oprit și le-am urmărit multă vreme joaca. Dintre toți, m-a remarcat numai cîinele.

M-am dus departe, pînă în port, un bazin mic, putînd să adăpostesc doar cîteva vapoare de tonaj redus. Un canal îngust îl lega de mare, apoi se prelungeste în partea cealaltă, tîind orașul în două.

În bazin, la cheiul opus, un singur cargobot de vreo mie de tone descărsa sau încărea nu știu ce, un praf roșiat, poate un minereu, dar n-am întreprins a nume. Nici de ce-i adus, de ce-i trimis, cui face rău, cui face bine...

Cheiurile se prelungeau cu două diguri în mare; de-a lungul lor se înșirau instalații de pescuit, ingenioase și sistematice deși realizate primitiv, plase de zeci de metri pătrați, care se coborau și se ridicau cu macarale. Cît am stat acolo și le-am examinat, vreo oră, nici una n-a scos măcar un pește, un peștișor, o vietate marină cît de firavă. Cu toată această lipsă de noroc generală, seara am mîncat peste prăjit.

Pînă atunci mi-am continuat treaba, adîncindu-mă în oraș de-a lungul canalului lînit de bărci, șalupe și vapoare de pescuit, destul de frumoase.

Dincolo de ele se înșirau yachturi, modele pe care le cunosc atît de bine, că aproape nu le-am mai privit. Sau poate că nu le-am privit fiindcă îmi stîrneau amărăciune. Ideea veche și îndelung hranită cu speranțe reînviată după fiecare eșec de a călători departe cu o asemenea ambarcațiune care îți asigură deplină intimitate cu marea e definitiv părăsită. Timpul ei și-al meu, timpul nostru a trecut, îmi rămîne automobil, domestic și docil în sine, dar capabil să te secundeze în orice fantezie.

La cheiul opus, am descoperit un yacht de o formă nouă, alcătuit din două copii legate cu traverse; distanța între flotoare asigură vasului o stabilitate deplină, scutindu-l de orice leșt și asigurîndu-i astfel viteze nevisate. Dezavantajul, care a dus uneori la catastrofa, este fragilitatea construcției. Nou între yachturi, modelul e inspirat însă din foarte vechile și prea cunoscutele bărci polineziane.

Cu tot interesul sfîrșit de acest vas cum nu văzusem vreunul pînă acum, ci îl cunoașteam doar teoretic, descărurajarea în mine era atît de mare că n-am trecut podul, aflat cîteva sute de metri mai încolo, să mă întorc pe cheiul celălalt și să examinez construcția de aproape... E bine ca orice se sfîrșește să rămînă sfîrșit!

Seara am umblat mult pe străzile orașului care se întretaie perpendicular în majoritatea lor și alcătuesc patrulete perfecte. N-am avut de descoperit decît magazine mari și forfotă omenească, dar nu ametitote. Ultimul drum l-am făcut în gară, unde am așteptat să vină un tren... Cu toate că mă aflam de atîta timp în mișcare, tot mai aveam nostalgia călătoriei.

Schimbîndu-mi itinerarul inițial, care mă ducea în continuare spre nord, de la Pescara am pornit spre vest și am străbătut de-a latul toată țara, ca să mă întorc la Roma. E adevărat că îmi lăsasem acolo cîteva planuri neimplinite, dar și nu mi s-a fost așa, la Roma e bine să te întorci mereu, sau măcar o dată.

Am ajuns spre prînz, într-o una din acele dimunici care crezi că le depășește pe toate în ceea ce privește intensitatea circulației. Pe șoseaua dinspre est întîlnisem sute de mașini, dacă nu mii — șiruri neîntrerupte kilometri la rînd, și pe toate șoselele, spre toate punctele cardinale, cred că fusese la fel. Aș fi putut crede că în Roma nu mai era nici un automobil. Erau toate — și ceva în plus...

Roma nu face parte dintre orașele care te cîștigă de la început. Nici nu o poți cunoaște cu ușurință. Ca să știți ceva despre ea, nu e de ajuns să o vizitezi — cred că se și ascunde de vizitatori, trebuie să trăiești cu o anumită degajare și sinceritate în intimitatea ei.

E ceea ce am încercat să fac în cele cîteva zile cit am mai rămas acolo, timp în care m-am ferisit deodoboște să mai vizitez muzee, monumente și colecții de pictură. Bineînțeles n-am ocolit ființiale, apoi pînă din parcul Borghese, unde am cercetat, odihnitor, și galeria de artă. Chiar dacă n-ar avea o valoare de mina înțlia, marmora care o înfățișează pe Paulina Borghese conține aceeași viață ușor trandafirie, ca a singelui ascuns sub piele, pe care am descoperit-o în statuia de la Siracusa a Venerii Anadiomena.

În biserică Sfințu Petru în Lanturi trebuie văzută statuia lui Moise, cu neajunsul grav că e înghesuită într-o firidă; nu-i poți descoperi grandoarea decît cu ajutorul fotografiilor și al închipuirii.

Am mai examinat, în sfîrșit, „seara sfîntă”, adușă se pare de la Ierusalim, din palatul lui Pilat, ale cărei trepte le va fi urcat de multe ori în chinuri Isus Hristos, înainte de a fi condamnat. Nu mă indoiesc de autenticitatea acestor trepte, care au fost montate într-un edificiu anume, dar nu ele m-au interesat cu deosebire, ci multimea care le urcă în genunchi, treaptă cu treaptă spre a dobîndi izbăvire în durerea fizică sau sufletească. Unii de aici merg la medic să-și facă reoengenerapie sau altfel de tratamente alții la babe meștere să le dea elixiruri de dragoste. Vor fi printre credincioșii penitenți și răufăcători de la borșa pînă la escroci și la gangsteri, care invocă ajutorul Mîntuitorului ca să le izbîndească lovitură pusă la cale. La toți, Mîntuitorul și Dumnezeu se uită cu același ochi cumsecade.

Mai sînt destule de văzut la Roma — locuri obligatorii; cred că le-am văzut pe cele mai multe, dar nu socotesc la fel de obligatorii să amintesc despre ele.

Peste un an, voi iubi orașul cu pasiune; pînă atunci, îmi continui plimbarea pedestră în mijlocul multimei. Am încercat să fac o sinteză a acestor lumi; mi-a fost cu neputință atîtu, mi-e cu neputință și astăzi. La mii de kilometri unii de alții, oamenii de aici și cei de acolo se aseamănă pînă la derutare. Dacă n-ar

din sicilia

RADU TUDORAN

fi decorul unde se mișcă unii și alții, nici acela deosebit pretutindeni, dacă n-ar fi limba, alta acolo dar nici ea cu totul inabordabilă, adesea ai putea crede că te afli în locuri cunoscute prea bine și între oameni care nu-ți sînt străini decît ca relație socială.

Desigur că între anumite continente, între un pol și altul poți să descoperi deosebiri flagrante și chiar neliniștitoare. Sînt absente în spațiul nostru, pe care îl socotesc cel din nordul Mediteranei extins jumătate de emisferă, și mai ales în culoarele unde latinitatea a înaintat — pe valuri care dăinuiesc și astăzi — actual acesta nefiind cotoptre ci infiltrate, sau mai bine zis contaminare, și încă mai bine fertilizare, sau dacă vreți, fecundare.

Am întilnit la Roma un bucureștean și, fără să bănuiesc, mergînd pe stradă împreună, l-am studiat în relațiile lui cu oamenii — ceea ce poate o fi făcut și el cu mine. Dacă-i așa, aș fi curios să-i aflui concluzia; pină atunci o spun pe a mea: n-am găsit nici o deosebire între românul meu și lumea romană. N-am să știu niciodată ce s-a întîmplat cu dăcil, cu limba lor mai cu seamă, dacă nu cumva o fi fost o limbă latină; pentru rest e sigur că ne tragem de la Roma, constatarea făcută nu prin cercetare de toamni, ci prin contact cu orașul. Ne-a despărțit nu distanța, ci ruperea creștinismului în două. Nu socotesc de loc că o religie ar fi mai bună decît alta; admirația mea pentru un popor merge spre artă și cultură. În această treaptă muzeul Vaticanului — Dumnezeu a toate înțelegătorul să le ocrotească! Admir Italia laică!

Am simțit înrădăcirea între lumile noastre în ziua cînd, în plină desfășurare romană, mi s-a făcut dor de casă. Era seară și pe străzile înguste dintre Forul Traian și Colosseum, regăsisem tratoriar unde cu o seară înainte mîncasem în tîhnă. În fața mea, la altă masă ședea un tînar, artist în propria sa căutare, după semne, poate poet, dar mai degrabă pictor. Nu văzusem de mult un om atât de singur, de slab, de trist și de gînditor. Aș fi putut să intru în vorbă cu el, dar m-a fost teamă să nu urmez o dezamăgire. Oamenii care tac pot să aibă în cap o filozofie; cînd vorbesc risți să le descopere tumori incurabile... Fiindcă m-am abținut, n-am să-l uit niciodată; era mort de foame, dar nu minca lacom, ci reținut și cu melancolie; cred că a îngurgitat cu discreție artistică două farfurii de macaroane; cu cît minca mai mult, cu atît devenea mai melancolic. Pe canăner de vin, inclus în meniul serii, l-a băut cu înghițituri mici, studînd nivelul băuturii care nu creștea ca la Căna Galileii... Un asemenea tînar, cu obrazul feos, cu privirea în goluri, măcinat de gînduri și de planuri, am văzut într-o lăptărie de pe Calea Văcărești, acum mai bine de trei decenii. A devenit un poet remarcabil, dar aproape nimeni nu știe despre el, fiindcă n-a schimbat localul...

Astfel, ultima mea seară la Roma a fost foarte bucureșteană.

A doua zi la opt dimineața am plecat în goană, drumul spre nord, prin Narvi, Terni și Foligno unde nu m-am oprit decît ca să iau ilustrații înfășînd orașul. Dacă le priveam, văd totul, încă o dată, dar dacă le țin ascunse, văd și mai bine.

La ieșirea din Roma a fost ceață; și nu m-a supărat, fiindcă dincolo de ea pulsa o lumină trandafirie, și într-adevăr curînd soarele a ieșit curat deasupra cimpii.

Am simțit în dimineața aceea plăcerea mișcării, bucuria de a străbate spații, ignorînd peisajul. Pentru omul modern, care a lăsat de mult în urmă vremea diligențelor, plăcerile călătoriilor sînt altele decît cîrîngurile unde se făcea popas pentru masă, ori vadrurile unde se adăpau caii, și hanurile de pe marginea drumului, locuri de popas peste noapte. Plăcerea azi o simți în iuteala cu care lași în urmă bornele kilometrice, două pe minut într-o viteză moderată, și senzația că șoseaua este un covor rulant care intră vîrtoș sub roți, în vreme ce mașina stă pe loc, așteptînd să se apropie zăvez îndepărtată...

M-am înfrînat pentru moment această rafinată dezlănțuire și m-am abținut pe un drum lateral, ca să ajung la Assisi, sfîntul sfîntului Francisc. Localitatea, ca atîtea altele, s-a cășărat în virful unei înălțimi stîncioase, ceea ce m-ar fi făcut s-o ocolesc, dacă n-aș fi visat-o dinaintea erei creștine.

Fiind ora prînzului, și bisericile aflîndu-se în repaus pentru masă, am umbat prin orașel, fără scop și fără gând. Străzile sînt bineînțelese înguste, pe alocuri chinute, uneori în trepte și cu cotituri misterioase.

Casele de piatră cenușie și roz au fațade pline de farmec, datorită acestui material, dar prin structură, gingaș prin culoare. Se vede că unele, dacă nu toate, au fost odată tencuite, printr-o din inspirațiile proaste pe care le au uneori oamenii. Unde tencuiala a căzut, sau unde a fost îndepărtată cu intenție, piatra triumfă, robustă și zimbitoare.

Chiar străzile sînt pavate cu lespezi de piatră; dincolo de ele, pe șoseaua modernă, asfaltul pare un material monstruos, importat din infern, cuprînzînd în el nu doar culoarea amorfă și sumbră, ci și genețele condamnăților.

Comparația nu mi-a stîrnit mai multă evlavie, m-am apropiat de complexul religios cu dorința de a-l vedea repede și de a porni la drum cît mai degrabă. Sentimente laice nu zăceau doar în mine. Un grup de școlari băteau mîngea pe gazonul din fața bisericii principale, profanînd iarba fără nici o teamă de minia Domului. La ora două, cînd un preot sau un călugăr a deschis ușa area de stîljar ferecat, n-a zăcut pe mîngea în cap, dar în loc să se infurie și să blesteme, a zîmbit, dovedind că e într-adevăr un descendent al preabunului Francisc din Assisi.

În afară de o curte interioară, liniștită și nefrecventată, ceea ce face primul ei farmec, ansamblul acesta creștin e alcătuit din trei biserici suprapuse, gen de construcție mai ușor de înțeles la clădirile laice. E de remarcat că bolțile pierd din înălțime pe măsură ce se află mai jos, ca și cînd le-ar strivi greutatea celorlalte. Așa bunăoară, biserica de sus, în stil gotic, goticul Italiei, este mai elansată semănînd într-un fel cu nacela unui dirijabil uriaș, în zbor pe, deasupra oceanului. Imaginea e dusă puțin prea departe; vreau să se păstreze din ea, numai sugestia unei eliberări în înălțime. O simți mai ușor și mai evident dacă, după ce ai coborît la celelalte două nivele, te întorci la primul. Sus vei găsi într-adevăr senzația eliberării aeriene.

Nivelul mijlociu pare o groță gotico-bizantină, nu lipsită de eleganță și totuși turtită, cu ceva frustrat din dimensiunea ei verticală. Impresia dăinuiește: ceva de deasupra apasă. Picturile frumoase nu sînt nici aici cît sînt de autentice. Într-un colț, pe schele mascate sub un paravan de roșojini, băieți și fete restaurau o frescă, chicotînd și distrîndu-se.

În sfîrșit, ultimul nivel nu-i decît o criptă, cu pereți de piatră și aproape fără nici o podoabă. Aici, într-o atmosferă sobră și chiar puțin macabră, se păstrează trupul Sfîntului Francisc, de la care porcede o credință creștină împropiată. În întunericul de pivniță nu s-a adus lumină puternică; ard numai lumînări și candelă, care te obligă să faci tăcere și meditație. Am făcut căci și să fi vrut să vorbesc n-aș fi avut cu cine; meditația în frig, umezeală și lumină incertă mi-a stîrnit credința veche în soare; am ieșit repede, să-l celebrz cultul, ceea ce mi-a dat și căldura și bucurie.

Perugia unde am ajuns curînd, neavînd să străbat de la Assisi decît vreo douăzeci de kilometri, e unul din orașele acelea ale Italiei agățate pe înălțimi stîncioase. Aici însă, spre deosebire bunăoară de Agrigento, arhitectura de piatră masivă, grea și veche, se potri-

vește cu peisajul, de parcă ar fi născută din el. Cu toate că zidurile sînt cenușii, culoarea orașului e a Sienei; mai tirziu am descoperit cauza; mergînd spre nord să văd arcul etrusc, vechea poartă, am ajuns la un parapet unde am descoperit un al doilea oraș, în vale — o suburbie; toate casele, cărămizii cred, erau acoperite cu țigla roșie, palinată, și masa aceasta emana, fremătînd, pîrînd că arde, culoarea care, o-gîndită pe cer, se revărsa apăsător asupra orașului.

Spre celelalte puncte cardinale, Perugia se termină aproape ca Ragusa, fără periferie. Mergînd spre parapete, te aștepți mereu să apară marea în față. Sînt și aici, în vale, valuri solidificate, de piatră, dar spre deosebire de oceanul Ragusei, abia înfățișează o mare; n-am simțit de loc imboldul navigației și am preferat să caut orașul. L-am găsit ușor și repede, curat, cu străzi înguste, medievale, cu obișnuitul palat comunal, cu catedrala în față și cu o fîntînă la mijloc. Toate merită măcar o privire. Cîteva zeci de metri mai departe, două oădi de la stradă, dînd dintr-una în alta, la parterul unei clădiri seculare, sînt decorate cu picturi de Perugino, marele pictor al orașului. Presele nu pot fi văzute decît la lumină artificială; paznicul manevrează un reflector, arătîndu-ți ceea ce se cuvine să vezi, cu rutina lui care, după ani și ani, trebuie luată drept un criteriu academic. L-am surprins neplăcut zăbovind mai mult în a doua sală, decorată de ucenicul Peruginului; l-am declarat cu timiditate că îmi place mai mult pictura aceasta, fie ea nu îndestul definită. M-am ales cu o ridicare din umeri și cu un zîmbet de superioritate, explicabil la un cetățean al Perugiei.

Există valori care nu pot fi eludate și există instincte care te duc la ele, cum văile duc apa la mare. Între alții Rafael, descoperit prin diferite galerii de pictură, îl aveam în ochi pe cei cărora le este consacrată o sală întregă în Muzeul Vaticanului — și mi se pare că, după Capela Sixtină, este și sala cea mai valoroasă... Abia mai tirziu am aflat că unul din ucenicii din a doua sală de pe Via Vennuci, la Perugia, era Rafael, și am impresia că ucenicii ceilalți — necunoscuții astăzi — și cine știe cît? — lucraseră în stilul lui, nu al marelui Perugin.

Seara, înainte de a merge la masă, m-am plimbat un timp prin multime, care există, dar nu se simte. Perugia are în toate o rețineră aristocratică și o noblete patinată.

Într-o oră, cît a durat apoi cîna, temperatura a scăzut brusc; mi-am dat seama cît de mult am mers spre nord și cît de aproape este amiaza. Spre nord mai am încă de mers — sînt abia în centrul Italiei, îmi rămîne foarte mult spațiu, dar, din păcate, și el are un capăt!

La hotel m-am bucurat de căldura caloriferului. Cînd ai căldură în casă, uiți tot ce-i afară, și mai departe. Căutîndu-mi un adăpost, nimic altceva, nimerisem într-o cameră plină de farmec, un amestec de ce poate fi mai vechi, cu tot ce-a apărut mai nou. Un tavan boltit, ziduri de trei sferturi de metru grosime, un balcon cu balustrada de fier deasupra unei prăpăstii plantate cu case. Inghesuială de ziduri n-ar putea fi depășită în geometria curentă — și totuși nimic nu-ți fură lumina; la seșire am descoperit că poate să intre pe fereastră chiar soarele, cu o strălucire amplificată de acoperșurile în amfiteatru.

Restul în această cameră medievală: parchet, ușă de aluminiu, cristale, faianță, mochetă și cretoane.

Peste noapte, cerul s-a schimbat, s-a acoperit de nori, temperatura a mai scăzut cu cîteva grade — și nu puteam să iau caloriferul cu mine. Am străbătut aceleași străzi de seară, acum goale, reflectînd la sensul pe care îl au în viața noastră civilă și sufletească orele zilei.

Pe ziduri, afișele ziarelor anunțau vești triste din lume. Da, merg spre nord, e drumul meu — vine iarna — e obligatoriu — și Dumnezeu știe ce mai vine!

Una din cele mai mari ciudațenii din Italia, pe care am căutat-o anume și unde m-aș fi dus chiar dacă trebuia să fac un ocol de zile, este Republica San Marino. Cel mai mic stat din lume, și unul din cele mai vechi, după cum spune o istorie nu tocmai clară, care poate fi doar legendă. După una sau două alta, înainte de anul 500, un cioplitor de piatră, Marino, s-a refugiat aici, pe un virf de stîncă, spre a scăpa de prigoana pornită împotriva creștinilor. Mica republică, a cărei suprafață abia atinge șaiszeci de kilometri pătrați, ceea ce înseamnă că un om ovinic o poate traversa în cîteva ceasuri, cu piciorul, iar într-o zi poate să-l inspecteze toată frontiera, a rămas de sine stătătoare pină astăzi, cu toate frământările cunoscute de Italia. Ea se spune că Napoleon, care ce-i drept nu oferea pămînturile sale, i-a propus să-i mărească suprafața, anexînd teritoriul vecin. Modestă sau înțeleaptă, republica a refuzat extensiunea. M-am întrebat cum de continuă să existe, cum a putut mai ales

să reziste în timpul regimului de autoritate al lui Mussolini; desigur, fiindcă nu supără pe nimeni. Cît despre vreo apărare, stăruind pe de-o parte o compusă din o sută douăzeci de oameni!

Pe o terasă, una din cele mai înalte ale orașului San Marino, am văzut un tun de pe la 1914, nepăzit de nimeni, lăsat în părăsire și prădă ruginii, dar cu feava îndreptată amenințător spre cîmpie...

Dintre toate orașele agățate pe stînci, acesta este cel mai caracteristic din toată Italia, dar cel puțin am aflat și justificarea: a fost un refugiu. Poate la fel o fi fost cu toate...

Veneam dinspre sud-vest și așteptam cu curiozitate necunoscută pină acum să trec frontiera în San Marino. N-am văzut-o, n-am întilnit nici o barieră, nici un grănicer, nici un vameș, și nici oameni de la care să cer informații. Abia la poalele muntelui în virful cărui se vede sfîrșitoarea și speriața, capătul, ea o cetate, am obținut informații la stația funicularului.

Aveam de așteptat un ceas pină la plecarea acestui vehicul intrudut și aeroplanului, singurul capabil să escaladeze stînci verticale. Am descoperit la interloca-torul meu un orgoliu național la care nu mă așteptasem.

— Aici sîntem în San Marino? L-am întrebat, ne-fînd sigur că intrasem pe teritoriul republicii minus-cule.

— Da, în San Marino.
— Dar n-am văzut nici un semn de frontieră.
— O să-l vedeți la Dogana.

Dogana este o mică localitate, pe care am străbătut-o mai tirziu, cînd mergeam spre Rimini. Nu erau nici acolo grăniceri și vameși, ci doar un arc de fier deasupra șoselei și pe el scria: „Bine ați venit în Țara Libertății”. Deoarece atîtea țări în lume sînt sau se socotesc libere, printre ele și Italia, mă întreb cum firma aceasta, cu exclamația ei atît de copilă-roasă și relativă, nu-i luată drept o șfădare?

— Ce sînteți, la urma urmelor? Nu italieni? am continuat întrebările.

Omul de la funicular a scuturat capul cu hotărîre:
— Nu!
— Totuși, vorbiți italianește!
— Vorbim italianește, dar sîntem sanmarinezi!
— Deci e adevărat că există republica San Marino!
— Există!
— Și are tot ce se cuvine unui stat? Bunăoară parlament?

— Sigur că are!
— Și un președinte!
— Nu! Doi președinți!

N-am întrebat mai mult: la sfîrșitul acestei conver-sații de cîinci minute, am aflat că nu-i nevoie să aștept plecarea funicularului, că există o șosea practi-cabilă și dacă vreau pot să urc cu mașina. Nu-mi venea să cred, nu înțelegeam cum fusese trasată! Dar șoseaua există, chiar lesnicioasă, astfel că în cîteva minute mă aflam la locul de parca al Capi-talei, în fața unui arc de piatră, pîzit de doi gardzi în uniforme impunătoare. Treceînd printre ei și pe sub arc, am intrat în ciudațul oraș San Marino.

Dece este ciudaț, lășind la o parte așezarea? Întîi prin faptul că există! Și cît ultimul zid, un turn, e plasat pe înălțimea cea mai mare. San Marino n-a vrut să scape nimic de sub temelie. Mai este ciudaț, fiindcă subzistă — și pare-se destul de bine, dintr-un negot care ar părea minim: vînzarea de mări postale. E ciudaț și armata lui de o sută douăzeci de oameni. Dar ciudația maximă este aceea că, în 1944, cetatea cu un singur tun, vechi de treizeci de ani a suferit bombardamente aeriene!

Plimbîndu-mă pe străzile orașului, curate, liniștite, într-un perimetru mărginit de prăpăstii, amintindu-mi legendele și zăndurile oamenilor, gîrziți, prăvăliile, iar în fața porții automobilele, am înțeles că mă aflu într-o realitate, pe care am acceptat-o, chiar dacă n-am înțeles-o prea bine.

Jos, la cimpe, cînd am privit în urmă, m-au cuprins iar indoielile. E sigur că San Marino există, dar încep să mă întreb dacă într-adevăr am fost acolo.

Pină la San Marino, plecînd de la Perugia în dimi-neaptea aceea posomorită, am trecut prin Arezzo, iar mai întîi, după traseul ales anume, am ocolit pe la est uriasul lac Trasimeno. Visasem în el de multă vreme, și pentru întinderea lui, și pentru nurne. Cînd am ajuns aproape și l-am descoperit pinza vîntată întinsă pină la orizontul de ceturi, soarele încerca să rupă norii în spate. În lumina lui futurată, apa era roborată, confirmîndu-mi iarăși că merg spre nord și las vatra în urmă.

Într-un punct aflămterat, la Arezzo, unde am stîms cînd pleacă lumea la treburile n-ăs fi izbit să găseac loc de parcare dară un carabinier, vînzîndu-mă să tot

înconjur piata zadarnic, nu s-ar fi milostiv să mă plaseze undeva, nereglementar, dar pe răspunderea lui, cu condiția să nu zăbovesc prea mult.

— Cît stați? m-a întrebat.
— O oră; cel mult două!
— Bine! Ce doriți să vedeți?
— Orașul!
— Și din oraș, ce anume?
— Toate!

A zîmbit; știa că ar fi imposibil, ignorînd că „totul” este o noțiune relativă. Totul pentru mine înseamnă altceva decît pentru el, pentru colegul lui sau pentru primarul orașului. Să fi fost timp, i-aș fi spus astfel:

— Vorbînd cîntit, nu vreau să văd nimic. Vreau să umblu, în neștire, cu gîndul că întîmplător drumul meu o să se încruciseze cu vreunul din drumurile lui Mecena.

Nu așteptam ajutor de la acest personaj prodigios și legendar, aveam de toate ca să-mi continui drumul fără să mă sprijine nimeni, dar știam că vestitul prieten al artiștilor din antichitate, ministrul lui August, se născuse în Arezzo, unde multă lume l-o fi uitat astăzi.

De mult, pe cînd învățam muzică de la un profesor toabă de carte, știam pe dinafară o poezie de șapte versuri, în latina evului mediu, un imn în cină Sfîntului Iohanes:

Ut queant laxis
Resonare fibris
Mira gestorum
Femuli tuorum
Solve polluti
Labbireatum,
Sancte Iohanes.

Pornînd de aici, un călugăr localnic, Guido d'Arezzo a născocit gama modernă, existentă și astăzi, înșurînd primele silabe ale fiecărui vers. Doar în ultimul a folosit inițialele, ca să obțină pe sensibilul Si. Cît despre Ut, se mai folosește și astăzi, desi îndeobște a fost înlocuit cu tonicul Do.

I-aș fi spus carabinierului:
— Orașul vostru trebuie să aibă înșurîți ascunse, dacă a dat atîția oameni de seamă, și dacă tu înșuși ești un om atît de cumsecade!

Și nu l-aș mai fi citat decît pe Petrarca, lășind la o parte cîteva pictori de seamă, căci eram prea sătul de pictură.

În căutarea umbrelor, am început prin a vedea monu-mentele de piatră. Sînt atît de multe, aici ca și în restul Italiei, încît nu le mai poți simți, nu le mai poți înțelege; te nedumereș și te intristează. Ar trebu să existe puțința de a le lua cu imprumut, acasă, spre a le restitui după o contemplație lentă și îndelungată...

Catedrala cu tavanul boltit și plotat mi-a plăcut fiindcă în jos, pereții de piatră erau goi, fără nici o podoabă. Mi-a plăcut biserica San Sebastian, dar nu atît pentru celebrele ei picturi din naos ci pentru fațada de piatră brută, necipolită, ceea ce, gîndînd la ce vreme a fost pusă în lucru îmi apare ca un primitivism căutat; mă mir chiar că n-a fost luată drept ereze.

Referîndu-mă la Italia, cred că turnul cel mai înalt este al Palatului Comunal din Siena, iar campanila cea mai înaltă, aceea a lui Giotto, de la Florența. Între una și alta, țara e plină de turnuri și campanile. Am avut multă vreme năivitatea să cred că prin ele s-a căutat înfrumusețarea orașelor. Indiscutabil, sînt frumuseți grandioase — dar nu cred că arhitectul și constructorul de astăzi își va da osteneala să le întrecă; n-ar avea nici o rațiune. Iar rațiunea vremi-lor îndepărtate n-a fost nici de cum aceea n-av presu-pusa de mine; în realitate, aici s-a dat o luptă pentru cîștigarea înfîlțării prin curcerea înălțimii, sîntre pu-terea laică și cea religioasă. Va fi curs și sînge pe lingă aceasta, dar iată un război în care s-a construit, în loc să se distrugă. Mi se pare că, spre neșterita feteire a omenirii, după atîtea secole, întrecerea a devenit, prin revenire, singurul război care se va mai putea face miine.

Pe cînd coboram o stradă îngustă și sinuoasă din partea de sus a orașului, după ce văzusem monu-mentele de piatră și vroisem să văd și peisajul, ta un colț m-am oprit în fața unei case, pară a tras magnifice. Era a nu mai știu cîta oară cînd mi se întîmpla astfel; abia după ce m-am oprit, am dat cu ochii de o inscripție care anunța că aceasta a fost casa lui Pe-trarca. Mărturisesc că uitasem, sau mai sigur, nici nu-mi putusem s-o caut. Dacă un manuscris autentic al poetului din Arezzo m-ar fi emoționat și probabil aș fi suferit că nu-mi aparține, zidurile casei lui n-aveau ce să-mi spună; au locuit prea mulți oameni la adăpostul lor, au trecut prea mulți pe afară; amintirea se tocește.

Am fost foarte emoționat totuși, dar nu de casă, ci de întimplarea care mă dusese acolo.

Mi-am găsit carabinierul lingă mașină, cercetînd o cărțuie și pîrînd în incurcătură. Era un om foarte tînar, încă plin de candori, căci s-a înroșit, ca de-o indiscreție, cînd mi-a pus întrebarea, atît de legitimă pentru o autoritate a țării, ce înseamnă litera R de pe mașină. În cărțuia lui oficială, printr-o gresală de tipar probabil, România era trecută cu indexul inexis-tenț; R. N. Fîndă dator să mă creadă că nu călătoresc sub înmatriculări false, fiind dator pe de altă parte să creadă în datele cărțuiei, presupun că l-am lăsat în mare cîmă.

Cazul de la Arezzo n-a fost singurul care m-a făcut să port simpatie carabinierilor. Lasă că ei înșiși, ca oameni, sînt aleși, cred cu intenție clară, printre oame-nii cei mai chișei și mai simpatici. Uniforma lor, totdeauna curată, deci nu-i pe gustul meu, admit că unește într-un chip impunător sobrietatea cu eleganța.

Un astfel de om m-a prins odată în contravenție înconștientă. Mergeam spre Catanzaro nu prea gră-bit căci aveam în față vreme destulă, cînd într-un sat sau virgulet, m-am omenit cu un semafor roșu în față. Era ora sîestii în sud, nu trecea nici o mașină, nici un pieton, totul părea inert sau pustiu. Cum am văzut de atîtea ori călcîndu-se regulile de circulație ca în locurile lor să se aplice principiul anarhic „scape cine poate” — sau cine e mai tare — și cum la intersecția aceea pustie culoarea roșie care mă ținea în loc de pomană mi se părea o stupiditate, am trecut înainte, fără să mă împiedice nimic, fără să stînjenesc pe nimeni. Un carabinier însă m-a văzut din umbră — din umbra unde stătea să se apere de zăduf, nicidecum să pîndească, și oprindu-mă, după ce a salutut cu multă politețe, după ce a întrebat cu multă deferență dacă recunosc contravenția, mi-a notificat că trebuie să plătesc amendă o mie de lire. Am băgat mîna în buzun-ar n-aveam de ce să discut dar cînd l-am întins banii i-am spus, cu un pic de amărăciune:

— O mie de lire înseamnă o noapte mai puțin în Italia!

Cred că n-a înțeles numaidecît; era foarte cald afară, și replica mea o auzea poate prima oară.

— O noapte mai puțin în Italia?

— Da! Prețul hotelului.

Atunci a zîmbit simpatic, și cu salutul cel mai sim-patic, și cu un gest la fel de simpatic, numai zîmbet și simpatie, mi-a restituit banii.

Un menhir de aer

Nu numai pentru cititor, dar și pentru cel obișnuit cu interiorul poeziei, Eliot este cel puțin un dificil și un straniu. Șocul lecturii este întrucâtva asemănător mirajului unui pământ necunoscut sau, și mai și, mirajului unui teritoriu sufletește neabordat încă.

În aparență, autorul, magnificul poet, nu-și propune acel lucru simplu și pină la el firesc: — să-și seducă cititorul, să-și exalte prietenii, prin deosebite și mult rafinate versuri.

M-am întrebat adeseori în ce a constat fascinația poeziei lui Eliot. Sunurile ei fără a fi cu tot înădănsul ieșite din comun, sint departe de a urma logica sentimentelor. Logica convențională a secolului. Meditând îndelung asupra țesăturii de cuvinte redată astfel în limba română, pentru întâia oară, în extenso, de către vechiul prieten Aurel Covaci, am început să pricep de ce acest domn Eliot, fără să fie mag. — vrăjeste.

Secretul (dacă există vreun secret, dacă există vreun secret exterior harului natural al poetului, exterior unei logici subiective, cu care ne obișnuiserăm atunci când ziceam despre noi înșine că sintem frumoși, sau despre cele citite că sint frumoase, pentru că ne făceau frumoși), constă, poate, dacă intuiția mea nu a fost visată, în aceea că Eliot produce intuiție.

Ce intuieste el? El nu intuieste mai întâi visul, viziunea. Pentru Eliot visul și viziunea sint numai materialul de construcție: cuvântul. De aceea, poate, există un oarecare rafinat dar nu snob, — dispreț, al cuvântului în construcțiile sale numite de sine însuși poeme.

Ce a intuit el? Ce a intuit el și noi, cititorii lui, nu credeam că ține de poezie. El a intuit nu starea de grație, ci, dacă cititorul îmi îngăduie să compun un cuvânt fără șansa de adoptare, el a intuit starea de „ingrație”. Și nu e vorba de aceea estetică a urâtului (evident opusă frumosului sau ideii de frumos) așa cum o concepe în romanticul secol XIX Baudelaire; sau, așa cum ne-a impus-o în Florile sale de Mucigai, Argezei

„Estetica „urâtului” ea însăși este o

formă, poate mai activă, poate mai tensionată a esteticii frumosului. Dar acestea două, ele însele în structura lor, sint subsumate ideii de viziune în poezie. Cu alte cuvinte, subsumate sistemului valoric care acordă plusuri sau minusuri puterii de viziune însăși în poem.

Cred că nu fac o eroare atunci când îmi place să afirm că Eliot respinge (conștient sau nu) criteriul viziunii, luat drept criteriu valoric. Nu știu dacă e sigur, dar o oarecare polemică cu magnificul său înaintaș Shakespeare poate fi dedusă din scriitura atât de dificilă la prima vedere a marelui nostru contemporan.

Punem acest criteriu înalt de comparație, nu atât de dragul de a stabili o ierarhie, ineficientă și gratuită, de altfel, în cazul poezilor autentice, ci mai degrabă din dorința de a trage un hotăr între zonele de sensibilitate, totuși, accesibile și nouă, cititorilor de poezie moderni. Revin și subliniez: Aici cit ne pricepem în această delicată și suavă entitate, poate cea mai aptă de a conserva, dar și de a impulsiona sensibilitatea unei națiuni. Limba, vorbirea și în esență, — poezia — Eliot nu este descoperitor de formule inedite și nici de abracadabre bătute în copilăria umanității.

Ceea ce ne tulbură este esența formulei și a manierei întru distigul sensului și al unei tensiuni estetice de tip inedit, ca să nu zicem nou.

A închide un autor într-o formulă e treaba didactică a criticului de specialitate, dar este și un act *me-moire* al cititorului de poezie. Simgherii, cu sentimentul aproximativ necesare, pentru a fixa totuși în cuvinte ceea ce ține atât de puțin de cuvinte, (poezia) vom încerca ideea aproximativă, dar care este posibilă operei lui Eliot: Eliot este precursorul „poeziei — eseu”. Simptomatice, nu puțini poeți ai secolului nostru au reșimțit ca plină de sens formula: poezie de idei. Defectuoasă cum este, această formulă, are totuși un cristal de realitate în ea. Nu îi pun o altă formulă, pentru că ideea de „poezie — eseu” este mai degrabă o observație decât o idee. Dar, ca observație, șansa ei de adevăr este sporită.

Mai întâi: procedând ca vechii

profesori de estetică, sau ca geologii experți în pietrele cuvântului, vom depista cu propriile noastre pupile afective, revenirea motivelor clasice și în poezia lui Eliot. Despre ce fel de revenire este vorba? Despre o revenire înmuțată.

„Coriolan” — spre exemplu — nu mai respectă decât inerția temei, nu și carnea ei. Să fie poemul Coriolan o reconstituire istorică! Da! Este o reconstituire istorică. Numai că este nu o reconstituire a istoriei, ci o reconstituire a istoriei prezentului imediat. A unui prezent cu rădăcini. A prezentului cu rădăcini în istorie.

Și nu e vorba de epica istoriei, ci de inezisabilă dialectică a sentimentului istoriei. Un trecut, o istorie, din punctul de vedere al sensibilității prezentului, — în care ponderea alunecă spre prezent, mai ales — și mai puțin spre istoric. Când spunem istorie, ne gândim la trecut. În cazul lui Eliot, când spunem istorie, ne gândim la timpul prezent.

Tehnic vorbind, lingvistic, invazia de terminologie politică și sociologică este imediat sevizabilă în poezia lui Eliot. Aș spune chiar crispantă. În măsura în care nu ne-am obișnuit încă și cu aceasta. Eliot este

un inventator. Dar ce e, de fapt, un inventator? Un inventator este cel care izbuțește să reproducă încă ceva din ceea ce există. Le spunem inventatori, iar nu lingviști, pentru că, deși traducători între noi și altceva, pun în față nu o limbă cu altă limbă, ci, hai să zicem, spre exemplu, o frunză, un iepure, un fulger, un recif, cu o limbă. Cam așa ceva.

Și dacă, din starea de spirit din clipa în care compun această vorbire despre Eliot m-am oprit la ideea didactică de *motiv*, să ne îngăduiască cel ce citește să ne referim și la motivul apocaliptic; dar pentru că Eliot înmoaie și neesențializează motivele, în cazul lui, apocalipsa și acel precoce „fin de siècle”, ne dă senzația, dacă nu și ideea, mai degrabă a leșinului, decât cea a morții. Față de moarte ideea de leșin este o idee de cameleon. Dar ca să nu vorbim în zadar, îmi voi îngădui să citez mai întâi în întregime a cincea parte din poemul relevant „Oameni găunoși” în alt de firească și frumoasă rescriere în limba română a lui Aurel Covaci:

V
Aici ne-nvîrtim în jurul pereii
ghimpoase
Pară ghimpoasă, pară ghimpoasă,
Aici ne rotim în jurul pereii
ghimpoase,
La orele cinci dimineața.

Între idei
Și realitate
Între mișcare
Și faptă.
Se lasă umbra.
Căci a Ta este Impărăția

Între concepție
Și creație
Între emoție
Și reacție
Se lasă Umbra

Viața este foarte lungă

Între dorință
Și spasm
Între potență
Și existență
Între esență
Și descendență
Se lasă Umbra

Căci a Ta este Impărăția
Pentru că a Ta este
Viața este
Pentru că a Ta este

În felul acesta vine sfârșitul lumii
În felul acesta vine sfârșitul lumii
Nu cu un pocnet ci cu un scîncet.

Non-figurativă, de neimaginat prin simțurile traduse în cuvinte, această apocalipsă are darul de a răscolii mai ales emoția, mai ales sentimentul. Nu este un sentiment melancolic, dar nici unul apodictic. Nu este un sentiment de acceptare, dar nici unul de opoziție fermă.

Nu este un sentiment de om integral compus din cap, trunchi, și membre. Ci este un sentiment numai al unei părți din om. Bunăoară, a creierului său.

Ce este foarte personal și unic în Eliot e, poate, egala măsură a înadapării lui la trecut și la viitor. Și, și la prezent. În ciuda tensiunii maxime pe care straniu poet o izbuțește, el înmoaie ca pe un nod gordian clipid în aer sentimentul istoriei. Istoria, pentru el, nu este un fundal. Anticipația, pentru el, nu există. Există numai scîncetul de naștere. Numai scîncetul, numai el. Dar ce scîncet!

Ființa sensibilității și-o colorează după prilejuri. Culori suprapuse simultan. Fără să aparțină istoriei, pare a aparține. Izgonit din dinamica prezentului, viitorul nu-i dă găzduire. Încercînd să se culce pe cuvinte, în afară de melodie, cuvintele îi sint de gheață. Ca să poată să fie, împrumută muzica vorbirii. Ca să poată să aibă memorie, se îmbracă într-o stilizată haină a istoriei. Ca să poată visa — el recurge la idei, ia forma literelor lor.

Sacru cameleon! Sacru cameleon, vorbind limba de menhir a lui Shakespeare.

Deci, un menhir. Un menhir de aer ca și vîntul.

Nichita STĂNESCU

Modelo florentin din sec. XIV

AL, ANDRIȚOIU

Scenă pariziană

lui Nichita Stănescu

Parisul trist ca o rememorare
de băufuri și de pinacoteci
Iubesc arginții. Trece-o taină mare
prin leșele femei cu ochii reci.

Pe fastul lux al timpului sigiliu. —
Oglinzi venete, mobilă Empire,
au lucrurile lacrimi ca-n Virgiliu,
au lucrurile lumii cimitiri.

Racine cu pletele de inger bate
la porți stilate. Nobilii sint morți
și numai marmura-i clasicitate
în leiți fișci, de pază puși la porți.

Printre milionari și haimanale
se face-un gol, un gol de timo gonit,
prin lirice lumini dumniacale. —
Se-ntoașce timpul-n antipozii, mihnit.

E-o existențială răsucire,
gunoii de lux care parfum emană;
Peste principii plingea-răstignire,
jertfindu-se, condiția umană.

Fantezie

Pe-o hartă-ncărunțită și naivă
se văd corăbii ca niște coturni —
pe punți, prin clima dulce și lascivă
eu bănuii lupi de mare taciturni.

Poate pirați cu steaguri despicate
ca limbile de șarpe, elegant.
Sint printre ei, și eu, peste etate,
strămoș fiindu-mi mie, din Levant.

Rivnim spre Sud norocul. Din nadir ne
Sărută luna chipul hrăpăreț. —
Pindim corăbii cu smaragd sau smirne,
cu aur sau cu dulci femei de preț.

Corabia atîrnă greu în ape,
sintem cu toții putrezi de bogăți —

dar tot mai este loc și mai încape, —
vibrăm flămînzii și nelăstulăți.

Voi, doamne, ce ne-asteaptă mine oare?
Voi, soților, ce drum ne hărăziți?
Vom vinde prada și o așezare
ne vom dura, ca oamenii cinstiți.

De la vecinii ne vom răpi Sabine,
Vom face prunci, vom desmierda nepoți,
Stergînd ca o năluca, de rușine
drapelul negru de-asasini și hoți.

Aud cum singele prin mine suie
și-mi pipăi trist pumnalul din oblic. —
Plîng mările-n strimtori bătute-n cuie
de aur, toată noaptea plîng, — adinc.

Poem

Deschisă ne e zarea ca o carte.
Acum, cum nici din nemurire, vezi
dinspre departe-n și mai spre departe,
prin timpul nalt, uitat întru amiezi.

Și nu-i vreun chip de bănuială sumbră
Cînd totul e atotcuprînzător,
e lumea verticală, fără umbră
suică-n sine însăși ca-ntr-un dar.

Ci totuși e un chin să-nfrunți lumina,
să nu vezi umbre și să nu greșești,
prin lumile-albind ca parafina —
numai și numai zone nelumesti.

Vreau să pășesc greșit, cerșesc o pată,
căci pețe sint și-n soarele sublim —
n-aș vrea să spună nimeni niciodată
că-am fost mai pur decît un heruvim.

Și — așa...

Cu noi se investește un colos
de-acurmezîșul cărui totul sapă.
O! Heautontimorumenos!
Și-așa se duce timpul ca o apă.

Sint nume lungi pe lume! Le măsur
Întunecarea, sonul și sorgintea,
ca la liceu: Nabucodonosor. —
Căci mai departe nu mă duce mintea.

Idelle sint grele, sint de plumb,
și nu sint spumă, cum s-a zis odată!
Silaba mie-avutul cel mai scump,
frumoasă, dulce și destrăbălată,

În noi stă un colos (așa s-a zis)
splendoarea lui de noi nu se mai rupe,
Și ne hrănim din el în cerc deschis,
ca primitivii duri cu fructe drupe.

Creion

Pe hărțile norilor orbul citește,
lacrima mare o mărilor arde.
De sub picioare, dumnezeiește
pasul votbește, privește departe.

Nimeni nu doarme în somn. Cineva
tulbură noaptea cu pure neliniști.
Tare aș vrea
bezna s-o sting cu hectare de criniști.

Numai o liră de vînturi în pom,
numai artere de taină-n materii.
Omule, bunule, omule om,
Cezar al surusului,
decan al durerii!

Rit

Am mai văzut odată această oră. Cînd?
Am mai vorbit odată despre această temă!
M-am mai trezit odată la echinox crescînd
floral și dîndu-i iernii solara anatemă.

Am mai trecut odată cu pasul meu orbesc
ieșînd spre-azur, din neguri și ger, ca din instincte
în zona cugetării, — mătire să sorbesc
și să ascult ideea cu sunete distincte.

E vremea germinării în ringul purei zării,
e zodia semînței cuprînsă-n verde vervă,
Cînd oamenii ies ca zeii, frumoși, din așezări
privindu-și calmii cimpia cum li se-nchină, servă.

Cum cerul îi salută deschis, protocolar
și-n tainice cuptoare aprinde fac, la pine,
cum lutul se supune ca-n palme de olar
acestor mini valahe, curate și stăpine.

Am mai văzut odată această oră. Dar
tot decantînd-o-n cicluri agricole suave,

mereu reîntrupată în vis și-n calendar,
azi voui primi-o, iată, cu latinescul „ave!”

Descîntec le voui spune și cite-un imn agrest
chemîndu-le să crească precum descîntîi copilul
din leagăn. Strămoșescul din datini, manifest
Cu care se cuvine să-nfîmpinăm Aprilul.

Scurtă istorie

Cariatida care m-a purtat
și-mi sprijinea durerea și urîtul, —
ursuză capul și l-a aplecat
rupîndu-și marmura subțire: gîtul.

Prin ce amare legi decapitat
s-a stins destinul meu nehotărîtit?
Un bulgăre de marmură curat
din brazde scoate plugul mut, cu ritul.

Ca la un semn țîșnește o ființă
din hruba scotocită în fărîmă, —
care se cheamă Ion, numai pronume.

Expuneți capul, dragi contemporani,
să-l vadă și prietenii și dușmanii! —
E bine poate să-l plîmbați prin lume,
în numele a două mii de ani!

Autumnală

Ciudat, această toamnă e ca o cîltorire
de doamne și domnițe subțiri, sosind din fum.
Se deslușesc în aer suave patrafire
și bîntuie-o legendă din cum în nu știu cum —
de unde, nu știu unde și încotro. Latin
și georgic se aude un cîntec peste toate,
Un cîntec despre cărnuri, de fructe, despre vin,
Vinaturi foarte scumpe cu blănuri argintate.
Oriunde-ai fi ești parcă tot la mijloc de timp,
și-n orice rădăcire ești parcă tot acasă,
și, generos, cămasa ti-o dai, primind în schimb
o stringere de mînă și-o vorbă mai frumoasă.
Acum plîmbăm delicii sub cerul gurii și
avem în ochi uimirea din vîrste părăsite —
trimitem dulci mesașe în jos, spre miază-zi —
și sintem numai fapte, alinturi și ispite.
A-ncepe o idilă e-acum periculos
Ca într-o lume dură de sticlărie spartă —
Căci sufletul povară, alunecă în jos
în lumea fără cîntec, în lumea fără hartă.

debut
ION IUSTIN PURZA

fata cu violete

Fata cu violete... O urmărisem în tramvai, la cofetărie pe strada Protezeilor unde intră într-o curte cu miros acru de cartofi incolțiți, apoi la biserică, unde se opri să pună cițva banuți în mina orbului ce cânta muzică de Bach la orgă — Pe urmă îi pierdusem urma... Un băietandru cu chipul albastru de licean îmbrăcat într-o flanellă roșie decolorată privea cu lacămie în urma ei, admirându-i ciorapii galbeni.

În clipa aceea se trezi cu un morcov aruncat în cap. „Te uitați după ciorapii femeilor, măgarule, și lecția la istorie n-ai învățat-o... se auzi o voce coborînd de sus de la fereastră.”

Fata cu violete întoarse capul și zîmbi frumos. „Ai corapi ca și regina Angliei!” strigă băietandru și dispăru în curte, de teamă să nu se trezească cu o găstră de flori în cap. Fata își dădu seama că rămăsese singură pe stradă. Și era cald, atât de cald încît își scoase pantofii și mergea în ciorapi. Într-o mină își făcea pantofii iar în cealaltă buchețelul cu violete pe care-l cumpărase de la țigăncă. O ispușă țigăncă cu piepteni roșii în păr... În buchețelul de flori la buchețelul de dor... Se opri în dreptul unei ferestre în care citi amuzându-se un anunț: „De vindere palton din piele de ofițer... Nu. Nu luciește aici. Poate la poartă cealaltă.” „Creșelă, domnișoară. Asta-i strada Sălcimilor!” Intră-adevăr, pe stradă erau salcimi. Înfloriseră. Un copil se cotoșea într-unul și culegea flori pe care le minca. Erau dulci.

Vizavi, peste drum, la frizeria „Figaro” se comenta mecul de duminică. Casierii și femeile destul de frumoase, cu părul strâns în coc, căna în roman cu șepeli portocalii. Din când în când ducea mâna la gură căscînd lene, ca o pisică lehuță. Intră la frizerie să-ntrebe de strada Sfînta Vineri. Nu auziseră de strada asta. „Ea de douăzeci și unu de ani, de cînd a luat ființă echipa de fotbal „Juventus” n-am auzit de strada asta.” spunea unul dintre frizeri, mai mărunțel, cu părul lucios și lins. Fata se întinșă și cutreieră întreg orașul, pînă seara. Era obosită. Ajunse la capătul unei străzi ai cărei copaci i se păru că atingeau cu virfurile cerul. Cîțva copii jucau fotbal cu o mingă galbenă. Copiii se opriră s-o privească și credeau că plîngea. Se apropiară de ea și o întrebă: „Căutați pe cineva?” „Strada Sfînta Vineri...” „Nu știu. N-am auzit de numele ăsta decît în povești...” Ceilalți dădură la fel din umeri că nu cunoșteau această stradă.

Începu să plouă... Și continuă s-o odat prin tot orașul pe fata cu violete. Pe „Podul țigăncilor” m-am întîlnit cu profesorul de muzică Tezeu. Aceași pălărie, care semăna cu pălăria lui Rubens, aceeași lodin încoolor, același fular verde, aceeași servietă neagră de piele în care își purta partiturile de pian... „Eună domnule profesor!” Ochiul lui erau întoideuna triști. „Ce fac copiii dumneavoastră?” „Stiam răspunsul și nu așteptam să-mi spună. „Creșc... Cresc ca merii...” „De ce umbli cu capul descoperit în ploaie. Modestule?” „...Imi place să-i imit pe finerii proști bizanțini...” „Ai să primești magnanimitate, ploaia e rece, o rece ca gheața...” „Or să moară pești, domnule profesor. În aprilie mor pești mulți...” Profesorul se grăbea să ajungă acasă. Ploaia se opri. Miresme umede de liliac înflorit îmi răcoarea timpelui. Mi-am aprins o țigară. De obicei nu fumam, dar uneori simțeam nevoia să frîmînt colțul unei țigări între buze. Se înpătase de-abinelea. Cerul era albastru ca marea, cu stele, între care luna răsărise ca o garoaafă. O căutai la cinematograful. Poate că intrase în film. Rula o comedie cu Fernandel. Începeam tot mai mult să cred că era imposibil s-o pot întîlni în seara aceea. Și în clipa cînd îmi pierdusem orice speranță am găsit-o la „Vaticanul”. Intraseram după țigări. Discuta cu barmanul, care semăna cu Orson Wells, marele cineast, și purta o vestă albă. Paula, sora ei, se repezise la mine cu florile pe care le strîngea la piept. „Te-am căutat prin tot orașul...” „Și eu... Și eu...” Ne-am dus la mine. Îmi plăcea odala în care mă instalasem. Privea lucrurile. Sfescnicile de argint de pe scrinul de nuc florentin unde bunica își învase mălăie, covorul persan cu păunșii aparțelii trandafirilor și albastre, pianul de mahon cu miros de tîmție, pălăria unchiului Godard, pînă de molli, biblioteca stil Renaștere cu cărțile legate în piele de caprioară, draperiile cu miros vechi, purpurii, radioul „Darclee” cu piecup și discurile muzicale, reproducțiile de artă, Rembrandt, Van Gogh, Țuculescu, Ghiță,

icoanele cu geneza. „Isus spălînd peștii” și „Sfîntul Francisc vorbind cu pasărele”, lădițele cu lămii înflorite, dulapurile cu oglinzi... „Te-am așteptat mult, Paula, atât de mult, încît între timp am devenit mai frumos în mine...”

Privea lucrurile și le simțea foșnînd în jurul ei ca niște copaci înfrunziți. „Pare-a fi surdă ca și Gioconda. De ce faci? Spune Paula, ceva...” Gîndurile îmi alergară în copilărie. Cînd ne băteam cu liliac în catedrală. Îmi apărea în față clădirea liceului, coridoarele fostei mănăstiri de maici. Într-o duminică ne refugiaserăm aici și eram singuri. O priveam ascultîndu-i răsufletul gîngă de melc și simțeam că înfloresc ca o floare. Ne plimbam pe coridoare tîndu-ne de mină și ne ascultam pașii. Sunau atât de ciudat, încît ne era frică de pașii noștri și am luat-o la fugă. Am ieșit în stradă. O bătrînică ne privea pe fereastră atât de tristă încît îmi venea să cred că era moartă. Fata îmi zîmbi, „vino cu mine” „unde?” „În pădurea cu mesteceni...” O să culegem melci...” Și fugi. Fugi pînă obosi și căzu în iarbă. O soptîla verde i se urcase pe genunchi gîdilînd-o. Mesteceni păreau niște călugărițe diafane cu epiderma sensibilă de ninsoare, și se legănau în vînt. Acolo în iarbă îi răpîsem primul sărut. Seara ne-am întors în oraș și acoperișurile lui ni se păreau mai albastre decît erau.

Se așeză lîngă fereastră și privea canarii din colivie. Mi-am adus aminte de păsăruțel de la care-l cumpărasem. Fusese atât de fericit cînd m-am hotărît să-l cumpăr, încît mi-a mărturisit că păsăruțelul nu cînta niciodată. Și a început să plîngă. Mi-se umeziseră ochii și mie. Pe drum mă-ntîlnisem cu Van. Zimbea misterios cu întoideuna. Își dădea aere de mare pictor. Se considera continuatorul lui Monet, celebrul părinte al impresionismului. „Dacă są expune o expoziție la Paris îți jur că Chagall și-ar căuta să-mi arate pînzele și-mi spunea că-l ocupă pat. Trebuia să studieze la estetică. Și l-am

găsit în pat cu soția asistentului de Istoria artei, o adevărată estetică. „Paula, spune-mi ce a existat între tine și Van?” Mă privește în ochi. Are niște ochi de piscică albaștri. „Van e un escroc. Niciodată nu iubesc cu un băietandru și se descurcă în tîst. Spune-mi Modli, te superi dacă rămîn la tine la noapte...”

Începu să danseze, atîngînd lucrurile cu degetele subțiri și catifelate. Și lucrurile începură să cînte. Pe urmă împraștie violețele pe covor și își scoase ciorapii care începură să cînte și ei. Apoi rochia în mov și furoal. Și lucrurile încezură...

Amînteste-ți, Paula, în ziua aceea ploaia. Și orașul mirosea a liliac. Mi se pare că era vîneri. Umbrai desculță zîmbînd, prin ploaia care nu se mai oprea. Țigăncile vindeau violețele și buchețele de dor în fața catedralei. Amînteste-ți Umbrai prin ploaie ca o fată din povești și erai udă. Umerii îți erau uzi și reci cînd ne-am întîlnit în colțul străzii „Protezeilor” cu băietandru care fumau țigări parfurnate și fredonau melodii de Cezlento. M-am apropiat de tine fără să te cunosc și mi-ai zîmbit. Ți-am zîmbit și eu știînd că nici tu nu mă cunoștăi. Ploaie. Și am fugit amîndoi sub poartă bisericii. Te strîngeai zgrîbuită ca o pisică la pieptul meu și zîmbeai. Prețul ne privea cu o înțelepciune antică. Îți sărutam părul cu miros de liliac. Te simțea fericită. În oraș se aprindeau lumînă. Florăsele țigăncii își strîngeau marfa. Am cumpărat bombone cu mentă și ne-am dus la cinema. Rula un film mizerabil. Eram patru spectatori. Noi doi, o bătrînică ce ni se părea că semăna cu o carte de rugăciuni și o piscică albastră. Cînd am ieșit, ploaia înceză. Stelele erau mai frumoase ca orînd. Și tu îți adus aminte că-ți uitaseși pantofii pe malul riului. Ai fugit, ai fugit rugîndu-mă să te aștept sub poartă de trandafir a bisericii cînd vine ploaia. Mi-ai întors spatele și ai fugit. Ploaia curgea pe stradă din părul și umerii tăi de liliac. Am alergat în urma ta strîgîndu-te. Dar nu mai auzai nimic. Ploaia te îndepărta de mine...

Ilustrație la Boccaccio — 1574

debut
ONISIE GHENCEA

ataraxia

Ruptura era de la început, de jos pînă sus, definitivă. Nu se mai putea face nimic, nici Doctorul nu știa ce să spună și se întreba cu instrumentele în mîini dacă va rezista la tot ce va urma, ce justifică o să-și dea dăruț pe cîșmar dacă e necesar, carea asta va fi? Ar fi vrut să o ia la fugă și îl întreba pe croitor dacă el va putea să repare ceva. „Eu pot, D-le Doctor, tîvil se va face la loc, combinezonul îl voi da nevestei, lenjerișă — lux, iar rochia va fi la fel pe D-na, la toate recepțiile. Apoi l-a întrebat pe cîșmar dacă sînt necesare reparații la pantofii — „Puțină vopsea. Doctore, și puțin lustru, pe urmă puteți să o încălțați pe cuconiță și să plecați liniștiți.

Fiecare putea să facă ceva, chiar și manichurista putea să-i pună peste lacul roșu — unul sîdefiu, cum îl place D-nei — desigur, dacă nu cumva are azi o altă preferință. Numai el se întreba cu bisturiul în mîină, îl dezinfecțea și tăia, îl dezinfecțea — spinteca, nu se mai termina odată totul, toate pregătirile astea stupide, știa că întrebînd pe unul și pe altul dacă poate ceva, se potolește pe sine. „Desigur, dragă Doctore, pot, te voi servi, flori frumoase știu eu întoideuna și Emy se aprovizionează tot de acolo și am să-i aduc. Peste două ore pot să fiu înapoi cu ele, pot să le împachetez în staniol sau în hîrtie fosforată.” A alergat din nou la lighean și a cerut să i se toarne spirit, tot spiritul pe mîini și a pus să se caute în dulap, se vor găsi niște mînuși cu care să se scotocească.

„Și eu am să aduc scumple, ce e mai de soi pe la noi, ca totul să fie bine — îmi stă în puțină — cunoscut soiul de tipi care știu cum să facă treaba, simplu, nu te va costa mult, pot să dau chiar de la mine și tot nu-mi voi plăti vechile datorii.” Domnișoara îl privea, veselă că n-o mai strînge la gît gulerul, își smulsesse cu bucurie lucrurile de pe ea, se făcuse foarte cald în cameră și își potrivise termometrul subțioară, nu chiar subțioară fiindcă ambele mîini erau departate de trup, brațe de cruce și băteau tactul în covor înfundat, așteptînd să fie gata croitorul cu ael și ața, cîșmarul cu ale lui, manichurista cu ale ei numai de el îi era indiferent dacă o să se apuce să scoată termometrul odată, o să plesească de atîta căldură dacă n-o să se apuce de treabă! Nu are curaj, nu are nici un curaj, se vor găsi niște mînuși cu care să se scotocească.

„Toti cei din jurul tău știu să-și facă meseria, uite-i cum muncesc, unul coase, altul vopsește, lustruiește, acum celălalt alergă

după flori și următorul după materiale ieftine, numai tu, dragule, îți faci probleme. Și a strîns de pe covor tot ce avea al ei, puțin, foarte puțin lac roșu, vechiul lac de pe unghii, ustensilele, a tras foliole aproape de măsura și și-a scos un pachet de țigări care din nefericire era gol. „Cine poate să...?” — „Eu pot, a sărit în sus cineva, chioșcul din colț e deschis!”

„Ai văzut? — hai, lasă puțin enervarea și bea — noroc — noroc Emy!” Au tăcut amîndoi pînă s-au auzit țigările și dîntor dată aprinzîndu-și cite una am început să-și spună tot. A venit vorba despre o ploaie, o serată dansantă, un convoi de elevi care intrau într-o cantină și le-a barat drumul, ce țara ploaia — iar eu schiopătăm din cauza pantofiloș noi, stîngul strînge — a zis așa, strînge cu i, au ris și pe urmă au început să urce, el să vorbească, ea să asculte, el să citeze, ea să-l privească și apoi după ce a convîns-o că o să ajungă un nemal-poment chirurgical, ea a acceptat să-i fie soție. Din dragoste, Emilia?

Amîntirile i-au făcut duioși, el puțin pe el și tot vorbind și-a dat seama că e stupid să soarbă băutura cu miușule de caudic pe mîini. Le-a scos frumos și le-a împăturit lîngă pachetul cu țigări. „Schimbă-te Emilia — i-a spus, nu pot să te mai urmăresc aproape dezbrățată, uite eu am să așvîz în sifonier toate lucrurile asten spintecate de pe tine și am să mă întorc cu spatele ca să te schimb, schimbă-te, nu mai suport să văd toată această mizerabilă scenă în care și eu și tu sîntem atât de implicați.”

A încercat să facă lumină mai multă și s-a făcut un banal scurb-circuit, fără urmărire gravă decît ca să treubă acum să o salveze pe Emy, și — unde năiba sînt mînușile, apa s-a răcit în lighean, nu-i nimic. — va lua de la chiuvetă sau va trimite pînă jos la cazane. Electricianul a zis că asemenea glume nu permite, Domnul poate să facă orice, dar să nu-l cheme să repare o lumină care e lumină fiindcă dumisale i se pare că lumina nu e lumină. Cînd și-a dat seama de adevărul electricianului a găsit-o pe Emilia din nou pe covor, de data asta cu fața în jos și a răsuflet ușurat că nu se mai vad spintecăturile și deci croitorul nu mai are ce căuta în casă „poți să ieși” — și pîntur-moment s-a liniștit. Brațele Emiliei băteau în cruce tactul cu degetele, pufos în covor și cînta ușor „de ce te temi arțar de bufnițele tale” pentru Camil probabil sau pentru ea... El nu auzea,

febril își căuta pensetele, pansamentele, trimitea după sora preferată și după naylon 0,15 — verde ca apa pentru neîncepta operație. Căuta cu privirea pe tavan sau pe pereți un loc de doi pe unu steric pentru odihna ei, asta în cazul în care n-ar fi preferat un șezlong cu dungi roșii albe, pentru convalescență.

Crezînd-o pe Emilia răbdătoare, Camil a lăsat totul baltă și s-a urcat într-un pod să aducă șezlongul care scriția atât de tare cînd l-a desfacut încît a oprit dîntor dată cîntecul Emiliei, chiar pe cuvîntele... „acest cîntec pentru tine, ultimul” și au venit din nou și croitorul și cîșmarul și manichurista arătînd că se poate ca din instrumentele lor să facă seule pentru reparații și ungere. Au mai sărit în ajutor tot felul de meseriași care au reușit să facă toate pregătirile și doctorul Camil abia reușea să se strecoare printre ei, toți alergau, băteau, ciocneau, lingeau, sterilizau, încît ocolîndu-l pe unul a dat peste scupțoarea de lîngă masa de operație improvizată, asta a căzut cu lichidul din ea pe divan, apoi a început să se prelingă pe covor, fapt care a adus și mai multă lume în casă, foarte multe femei care spuau, ștergeau, treceau, curățau.

Emilia s-a întors bulmăcită de atîta mișcare și l-a rugat pe Camil, după ce plecase să toți, să-i dea un pahar de vin, plin să fie, o să-l soarbă pe tot și pe urmă poate să se întimpele orice.

Camil și-a scos din nou miușule, din nou le-a împăturit din de data asta n-a mai spus nimănu ce căuta ca nu cumva să vină iar ajutoarele, să scotocească pînțele sau să colinde restaurantele. Cînd crezuse că va rezolva singur treburile, a descoperit în dulăpiorul știut două sticle, aceeași marcă, amîndouă de trei sterturi, numai că unul era roșu și celălalt alb. A stat să se hotărască pe care să-l ia și și-a amîntit că odată Emilia a strigat doctorului Jean: „Alb, Jean, năică!” și alta dată „Roșu, ce năiba Doctor?”

Le-a luat fîrșele pe amîndouă în sufragerie, a umplut două pahare și a așteptat ca Emilia să întînda mîna după unul, dar Emilia nu mai bătea tactul cu degetele, temperatura îi coborise mult mai mult ca la copii și nu mai cînta nici un cîntec, se strînsese pe covor cu genunchii la gură și atunci Doctorul a afirmat că totul se poate sfîrși așa și că el poate să l-dea pe care îl vrea, roșu sau alb principial era că poate și el, de pîdă să deosebească ceva, ca manichurista sau cîșmarul sau croitorul casei.

cei mai tineri autori

Floarea pămîntului

Smulge-mă ca pe un lotus
— Eu sunt floarea pămîntului —
Și aruncă-mă
În partea cealaltă de stele.

Să-mi cadă pe gene
Somn de coadșii
Să mă visez
Dezlegîndu-mi lanțul!
Ce mă ancorează în tăcere.

Smulge-mă ca pe un lotus
Și-mprăție-mi seminețele
Ca pe niște taine sfîșiate
Să nu mă fie singur pămîntul.

Scrisori de la vînt

Sub arșița cu ochi de acvilă
Imi poartă povara secundă cămîii
Spre secunda oază de frapoi
Ascunsă undeva în noi

Una cite una secunde cămile adun
Atîta poveri să le pun
Pe drumul spre care mă-aptic
Sălcie de nisip în nisip să mă-înc

Să-mi pierd și izvorul și urma
Pe drumul pe care-mi port turma
Unde cu dune doar vîntul îmi scrie
În limba pe care nimeni n-o știe.

Re

Un demon alb în mantii negre
coboară-n peșteri de nesomn,
pe gama nopții, clar, un Re
în mine se proclamă domn.

Un demon alb în mantii negre
îmi rupe-al somnului năvod
pe gama nopții, clar, un Re
are ecou de voievoz.

Re... Re-vine... Re-găsi-Re...
în loc de aer Re-spir Re
și-n mine vine să Re-spi-Re
un demon alb în mantii neg-Re...

Mihaela CARP

Carnavalul umbrelor

În cercuri cu toamne stinghere
Lîngă drumul cu unghieri închise
Chiar șansa înuzet pierce.
Pe crani stăfîle dor
Cum ulii în albele zboruri
Plutînd peste umbre ce mor.

Pe tronul regatului, în dricul
Oprit la capoviri, regina
Își caută regle-Plînsul
Venit din sere clopote, parcă
Vroit își înalță rugina.

Nici Isis nici Kirke, acolo
N-au stat între umbre... Arăți
Ca un Crist răstîgnit sau Apollo
Venind singular din cetăți...

Ilie COSTACHE

De mult

Am fost, ca și mulți alții, un romantic
Îzvoditor de stihuri arzătoare...
Lumina albă-a idolului meu
(Un idol alb și gîngă, o femeie)
Mi-a luminat cărările iubirii
Ca pe ocean, un far pirateresc
Ce duce galioane la pietre...

Și am pierit. Un strigăt urias
Un strigăt surd, de moarte. I-am
zăuorît în mine

Și-am epl el ieșe-ncet, nememtor:
El e de fapt nisipul din cișpidra
Ce-o poartă-n sulfet orice mînor.

Univers

Buzele, mele mai simțeau încă gustul
sărut cl mării.

Imaginea întinderii de ape era tacă vie
în sufletul meu,

Legănată mereu
Puntea era pentru mine limita
cunoașterii

Azurul necuprins,
Necuprins ca esență divină.

Ca văpaia din sfera de tină
Ce se transformă într-o emjoră cu
solduri de sîrend

Azurul necuprins mi-era mormînt
Era pentru mine ca primul cuvînt

Care avea să descrie acea linie paralelă
cu viața

Era dimineața
Și seara zilei din sufletul meu,
Mereu azurie, legănată mereu...

Victor NIȚELEA

Fără umbră

Domnișoară, iazurile fierb,
Dioile deced în serpentine...

Dacă azi ai cumpărat un cerb,
Fără frunze n-ăș veni la tine.

Domnișoară, stele ard în vin,
Noaptea s-a oprit la tine-n plete:

Dor în inimi este prea puțin,
Aur e prea mult în verighete.

Domnișoară, pașii tăi usori
Mă trimit mereu spre-o mare sumbră.

Escortat în viață de doi sori,
Eu sînt arestatul fără umbră.

Ion LOTREANU

Al. Iliu: „Plînsul” e un plîns fără lacrimi, uscat. Mai mult o strîmbătură. Vrei să fii original și chinuiești cuvîntele: „Degetele culegeau simțiri, adicite în eforie, pe pielea obrajilor ei”. Sau din „Curgeau slouiri”: „Un barcăz jignea cu neग्रul colorii șuvoiului de argint. Ne-iertată trezie, culoarea distinctă, stigmatizată de lungi și late zgrîrieturi”.

Emil Barbu: „Tă-ne Dumnezeu, că tare te mai întoarcem din condet citeodată. Zici: „Puisorul meu iubit / E-o zambilă ce-a zîmbit / Mințile mi le-a luat / Și la baltă a plecat / Ca să prînd-un microrac”. N-o să prîndă nimic, îți spun eu. Și pe urmă, te-ntreb, ești sigur că zambila zîmbitoare s-a dus chiar la baltă?

Nicolae Emanuel Virgolic: „Vivat — melodramatică și searbădă. „Zei sînt cu noi — Homo redivivus. Vivat!” Sînt cu noi, dar nu ne bagă-n traistă.

Ion Cernăuți: Vom publica „Moartea vine cu clopotele!”.

Constantin Ioan: Intreg cîelul trimis respiră larg și curat. Cea mai împlinită bucată e „Floarea-sareului”.

Va trebui totuși să depășești stadiul însemnării. Ești povestitor și pe această direcție e nevoie să-ți încezești eforturile. Nostalgia copilăriei duse nu e o temă care fi se potrivește, fiindcă ești gata mereu să izbucnești în lacrimi. Îndreaptă-te spre subiecte mai aspre. Și trimite-mi ce scrii.

Marius Tărzîu: „Absența virgulei” m-a convîns că nu stai bine nici cu apostroful și nici cu liniuța care i-a luat locul. Vom pune noi liniuțoare, vom tăia desele repetiții și vom publica schita. Mulțumit?

E.S.: La „Mă cheamă Nețu, iubii-mă” îți răspund că n-am stampilat. Asta ca să fim chiț (pe la geamuri sau pe la uș).

I. G. Petreanu: E o tristete în schifele dumitale care mă silește să-mi măsor cu grijă cuvintele. Sînt scrise cu trudă și liniștiți. Sax cu o dușmănie împărțită egal pe fiecare clipă. Aici stă și răul. Pînă sînt ecuilbrate. Sînt convîns că vei izbuti să publici. Dar trebuie să te aduni cu minie la lucru. Si să-ți lași personajele să explodeze.

Fănuș NEAGU

Luciana Botoșani — Cîtdm din plîcut d-voastră: „Salcia, părți-și tapează / Impodobindu-și fir cu fir / Motocci de catifea / Riul s-a gîtit și el / Încheindu-și frac de maluri / Bărbierit și subțirel / Își privește chipu-n valuri / Apucîndu-se să bea” etc. Versuri bărbierite și subțirele. Tapate. Motocci de catifea. Cuvinte pe bigudiuri.

Artemidor — Din tot ce mi-ai trimis am reținut doar motto-ul din Dante. Versurile proprii...

Paul Șelaru. Intră-adevăr, eum bine spuneți, pașii du. în această „latură a artei” sînt cam mărunți. Decoamdată, Imi scrieți că cele 4 poezii trimise reprezintă „cuiul (actual) al scării” pe care intenționați să o urcați. Cred că ar fi bine să mă consolidați această primă traptă. Frumoasă poezie „Ora cînd ser în aer ceasurile”. Mei trimiteți.

Ion Fintinaru — Brașov. Interesant, însă nu deplin concludent. Vreau să vă întreb, țără răuțete cum vine asta: „În mine se zbat între plesoape / corole de braci”. Trebuie să știți că și poezii,

ba cu atât ma mult ei, trebuie să aibe simțul proprietății cuvintelor.

Înscub adică, probabil, Bușteni. „Sînt conștient că în creație nu te poți baza totalmente pe zeita Fortuna”. E adevărat. „Cu toate acestea, cu riscul de a plictisi, vă trimit cîteva încercări, cu rugămintea de a...” etc. Deduc de aici că mă luati drept Fortuna. Imi pare rău, dar vă înșelați. Vă asigur că versuri ca acestea: „Insensibil caut totuși / să desfac întunericul care mă apasă / și degetele tremurînde să simtă / acel ceva care se frămîntă” sînt prea chinute și cred că nici Fortuna nu și-ar asuma riscul să le susțină. Nu mai vorbesc de strofe atît de personale ca: „Ascultînd freamătul pașnic / Al pădurilor de brad / Mă cuprînde un gînd tainic / Și-n melancolie cad”. În fine, înainte de a cădea și eu în melancolie, vă mai reproduc o strofă: „Părul tău șuoi îți cade / Peste umeri pîn-la briu / Înima în loc îmi șade și iubirii îi dau friu”.

C. B.

ion pillat

Arta poetică

I

În *Mărturisirile literare*, pe care Ion Pillat le publică în *Revista Fundațiilor* din februarie 1942, se poate citi relatarea unui straniu vis pe care poetul l-a avut, în 1911, la Paris. Unul din acele vise care nu se uită, pe care le simți legate undeva adânc, printr-un prealțim ombilic, de centrul ființei și destinului tău. Pillat s-a visat trăind o existență mitologică: jumătate zeu, jumătate bestie. „Goneam nebun printr-o pădure cu copaci înalți și rari — aurii de toamnă — printre care se zărea marea sudică într-o lumină orbitoare. Goneam nebunește de-a lungul țărâmului înalt, speriat de răsunetul fatidic al copitelor mele, lovind în cadentă surdă pământul uscat și căpușit cu frunze moarte...” Nu interesează dacă visul a precedat sau a urmat lecturii poemului în proză *Le Centaure* al lui Maurice de Guérin, pe care poetul nostru l-a tradus mai târziu, după primul război mondial. Atât visul cât și zguduitorul impresie pe care i-o face poemul semnifică dincolo de ele. Dar care e semnificația acestei obsesii a Centaurului, motiv bizat, mai mult decât literar, care l-a urmărit pe Pillat — cum însuși o mărturisește — multă vreme? Psihanaliza nu ne poate oferi decât vagi indicații. Nici interpretarea strict literară nu e revelatoare. Nu avem de-a face cu tema de sorginte mitologică-literară a unei reverii nutrite cu lecturi clasice. De altfel, poetul însuși recuză o astfel de talmăcire. El e conștient că a „trăit adânc realitatea” acestui vis-mai-mulț-decât-vis al centaurului, și că „acei critici, care în poemul *Centaurii* n-ar vedea decât un motiv literar, s-ar înșela cu totul” (*Mărturisiri literare*; cf. ed. Pcezi, B. p. t., 1967, vol. 2, p. 290—291). De astă dată Pillat făcea aluzie nu la opera lui Maurice de Guérin ci la propriul său poem sau, mai exact, la ciclul său, *Centaurii*.

Visul tulburător, lectura „măreței poeme în proză *Le Centaure*” ca și compunerea ciclului *Centaurii* aparțin unei perioade în care Ion Pillat nu cercetase încă locurile sfinte ale Eladei. Abia mai târziu, în 1927, va face prima sa călătorie în Grecia și va avea revelația acelei lumi pe care, în adâncul sufletului său o bănuise în noaptea Centaurului. În *Mărturisiri literare* (scrise în 1932, cu un adaos din decembrie 1941) poetul vorbește în legătură cu Acropole și Parthenonul, despre o „revelație sufletească”. „Descoperirea Helladei și a artei sale, a sculpturii eline și a templului grec, în special, a fost un eveniment capital în viața mea”. Niciodată nu-l vom auzi pe omul acesta ponderat, vorbind despre poezie, despre artă — și a peregrinat pe spații infinite în universul artelor — ca despre acele luminate pe care spiritul său, pe care sufletul său a cunoscut-o în Elada. „Îndrăznesc să cred că am trăit-o (Elada și arta elină n.n.) cu o prospețime și cu un entuziasm mai aproape de acela al unui contemporan al Renașterii decât al unuia din epoca noastră”.

Este însă în fervoarea poetului ceva mai mult chiar decât în admirația estetică renașteristă pentru anticele splendori redescoperite. Răzbate în confesiunile sale, și indeosebi în altele versuri publicate după 1932, în *Caietul verde*, *Scutul Minervei* pînă la ciclul *Balcic* din 1940, ca și în ciclul *Împlinire* de mai târziu, ceva din febra secretă cultică a marilor credincioși ai unei Elade eterne. Desigur, nu e cultul celui tulburat în aorgie profundizmi, al unui Hölderlin clamînd: „Aber an Salamis Ufern, o Tag! an Salamis Ufern...”. Dar Centaurii galopează, ca o manifestare a acelei lumi aorgice, în poezia lui Pillat, de la acel ciclu al începuturilor:

„Deși n-avem potcoava răsunătoare de-aur,
Gonim, o, Zeus, prin lume frumosul în zadar:
În pieptul meu se zbate năpraznic un
centaur!”

pînă la *Centaurul* din sonetele tîrziu:

„Cu bust de zeu și trup vinjos de vită,
Se înalță trufaș și trist: simbol
Credințelor uitate, aspru sol,
Gonind sălbatic inima-i rănită”.

Obsesia Centaurilor precede și anunță revelația Eladei, va da fior cultului pentru spiritul elin, mediteranean ca și idealului clasic al poetului. Dar această obsesie (una din cheile pe care o critică hermeneutică trebuie să o folosească în interpretarea poeziei lui Pi-

llat) apare sub o formă raționalizată în respectul cultural pentru spiritul mediteranean.

Într-un eseu cu acest titlu (publ. în *Simeonia*, caiet VII, 1944, republ. în *Portrete lirice*, ed. V. Nemoianu, 1968), poetul vede „simbolurile, esența spiritului mediteranean” în „fenomenul elin”. Deși în analiza acestui „fenomen” pare să-l urmeze pe Nietzsche, adoptînd termenii acestuia din *Geburt der Tragödie* privitor la ambivalența culturii și a sufletului elin — apolinic și dionisiac —, alta e viziunea la care Pillat aderă atunci cînd descrie „spiritul mediteranean”. Însăși unirea contrariilor nietzscheiene, acea dualitate creatoare a geniului elin, care în termenii poetului român devine echilibrul armoniei luminoase ionice și a extazului transcendent tracic, purcede dintr-o mai profundă subordonare a spiritului. „Toată gândirea, toată arta elină sunt dominate de această proeminență a ființei umane, cu proporțiile sale perfecte, a sufletului omenesc pasional; dar stăpînit de armonie, a spiritului omenesc îndrăzneț și echilibrat, senin și lucid totdeauna. Omul e măsura lucrurilor”. Pillat nu este cel dintîi care vorbește despre această normă elin-umană a lumii: *Antropos metron pragmaton*. Nu e cu totul original nici cînd asociază *templul elin* cu „frumusețea arhitectonică a trupului uman”, nici cînd vorbește despre misticismul grec ca despre „un misticism al trupului și al pămîntului”, ori despre calitatea „adînc elementară și umană” a mitului mediteranean. Despre omul canon al artei, măsură a lucrurilor, în viziunea elină despre lume, s-a discutat de atîtea ori. Înteressant e faptul că poetul vizionar al Centaurilor a ales tocmai acest chip al obiectului venerației sale. Nu este oare Centaurul, cu dubla sa natură divin-animalică, un *loc comun* al contrariilor, al tensiunilor extreme? Nu este oare Centaurul un *imago* al omului, făptură dublă, sfîșiată de ambivalențe? Nu este goana centaurilor o expresie poetică a unui Rausch bahic, cult al Corpului glorios în care se manifestă o mistică vifalistică, htonică? Despre divinitățile panteonului mediteranean, Pillat spune că „sunt aduse la măsura omului, cu pasiunile, bucuriile și durerile sale”. Mitul Centaurului în economia spirituală a poetului ocupă un loc central, dă întrucîtva măsura omului Pillat și a creației sale. Mitul care domieă nu numai poezia sa, ci ordonează poezia sa. Căci, experiența abisală a „centaurului”, divin-animalic e placentară cu acea trăire care constituie poezia. „O poezie — arată Pillat în *Mărturisiri* sale — e înainte de toate... o experiență vitală (*sein Erlebnis*) dar, o experiență vitală de un fel anumit — dezbrătată de orice contingență logică, care îmi cutremură sufletul deodată, muzicalizînd priveleștiile și dînd placitate sunetelor. E un fior brusc, urmat puțin în urmă de o stare de detașare de viață, de o distracție stranie, aceeași pe care o resimt, în genere în vis”.

Visul Centaurului e un arhetip poetic, e unul din acele fenomene originare ale poeziei, care indică însuși Poeticul ca *Erlebnis*. Dar întreaga artă poetică a lui Pillat stă, cum vom vedea, sub semnul originarului, al organicului care e fecund și fecundază.

Exuberanță vitală unită cu moarte: „Florul” poetic e unit în aceeași experiență cu „detașarea de viață” cu o stranie „distracție” onirică. Această natură „organică” a Poeticului justifică tezele subsidiare, corolarele lui Pillat privind necesitatea integrării într-o tradiție a pămîntului.

Dar mitul Centaurului apare în vis; transcrierea sa poetică nu e imediată. E necesară — între trăirea poeziei ca „fior și creația poetică — verbală o punte, o mediere pe care o face procesul cel mai intim al *rechemării în viață*, al *evocării*. Cutremurul existențial ca și mistică organică subsecventă nu sint, prin natura lor, poetice. A transcriere imediată o experiență copiețitoare (ațiți mistici, ațiți poeți au încercat: în zadar să o facă) duce la produse hibride neautentice. „Dacă încerc să scriu — mărturisește Pillat — atunci, din cauza vibrații prea mari sufletești și a amplitudinii excesive pe care o dă această vibrație materialului verbal întrebunțat, poezia nu reușește să se sincronizeze decît cu propriul meu suflet; și cu sufletul meu numai din clipa aceea, ea nu reușește să trăiască valabil și pentru altul.” Pentru a fi comunicată, experiența se cere decantată, emoțiile trebuie „rechemate în viață”. Pillat cunoaște formula „*collected in tranquility*” a lui Wordsworth, — cum fără îndoială — citise reflecțiile lui T.S. Eliot privind detașarea necesară, de propriile emoții, a poetului. După Eliot, nu trebuie să te pregătești pentru un mare poem simțind prea intens. Pillat n-ar fi fost, desigur, de acord cu această ostracizare a poetului, dar ar fi aprobat ideea exprimării emoțiilor printr-un „correlativ obiectiv” al lor, prin prezentarea acelor obiecte, situații, înălțări de fapt care să evoce emoția.

În sfîrșit, acel *imago* al Centaurului e revelator pentru natura originară a verbului poetic. Ca și zăleptul misterioaselor făpturi duble, libere, nestruțate și primejdioase totodată, cuvintele își redobîndesc în spațiul miractuos al poeziei libertatea și zîmnea primei lor întrebunțări. Din această credință în disponibilitatea verbului originar, în inocența sa, derivă adevărul lui Pillat: la teza *brēmăndiană* a poeziei pure, teză pe care o primește aducîndu-i unele amendamente, apăsînd-o într-o manieră proprie viziunii sale asupra poeziei. Dar, încă o dată, această viziune are undeva la originea ei acea experiență abisală, onirică, revelatoare, a Centaurului. Imagine aparținînd mitologiei mediteraniene, ea indică înclinația spre clasicitate a spiritului lui Pillat. Ca și enigma Schinxului pe care Oedip o rezolvă prin unicul ei filc polivalent

— Omul — tot astfel mitul Centaurului, făptură monstruoasă, diurn-zoologică, revelează norma clasic-umană. Căci omul e un monstru dual ce tinde spre echilibrarea contrariilor din el. Armonie atînsă, nu în ultimă instanță, prin poezie.

*

O conștiință poetică scrupuloasă nu-și trădează prea ușor, în formule și concepte, orienturile lăuntrice. Atunci cînd emite precepte și formulează definiții, ea se descoperă — în parte — pe sine, dar numai aruncînd o lumină indirectă asupra sa însăși. Căci revelația de sine a conștiinței e dificilă, uneori, pînă la limita imposibilului. Am vrea să punem aceste însemnări asupra artei poetice a lui Ion Pillat sub semnul *Dificilului*. Să ascultăm cuvintele prin care scriitorul își începe răspunsul la întrebarea „Ce este Poezia?”, la 31 Dec. 1941. „A defini fenomenul poetic îmi pare mult mai anevoios decît de a-l simți”. Cu atît mai greu este a circumscrie o conștiință poetică, și încă una atît de exigentă cu ea însăși ca aceea a poetului Ion Pillat.

Cîțiva termeni care se repetă indeobște — tradiționalism, clasicitate, antimodernism — vor să formuleze — cu puterea fals-persuasivă a șabloanelor, „estetice” celui care a scris *Pe Argeș în jos*. În realitate, conștiința lui Ion Pillat ne apare înzestrată, înainte de toate, cu o apetență spre ordine. Poetul face parte — în acest sens, firește, — dintr-o categorie comună cu un Paul Claudel sau un T.S. Eliot. Pillat e departe de a fi un răzvrătit: spiritul de revoltă cu anarhia spre care tind avangarda contemporană îi repugnă. Criza modernă a poeziei pe care — suflet sensibil la seismele timpului — nu poate să n-o remarce, trezește în el nevoia unei mai profunde ancorări în fața primejdiilor disoluției. În deosebi descompunerea dîvîntului, degradarea artei i se pare acestui îndrăgostit al spiritului mediteranean drept adevărate curse, fatale spiritului creator. Prin soluțiile mai geroase, pe care le caută, vrea să se impotrivească fluxului, căderii pe pantă lesnicioasă, a minimumului efort. Caută — asemenea unui Mallarmé, unui Valéry sau lui Ion Barbu — soluții dificile?

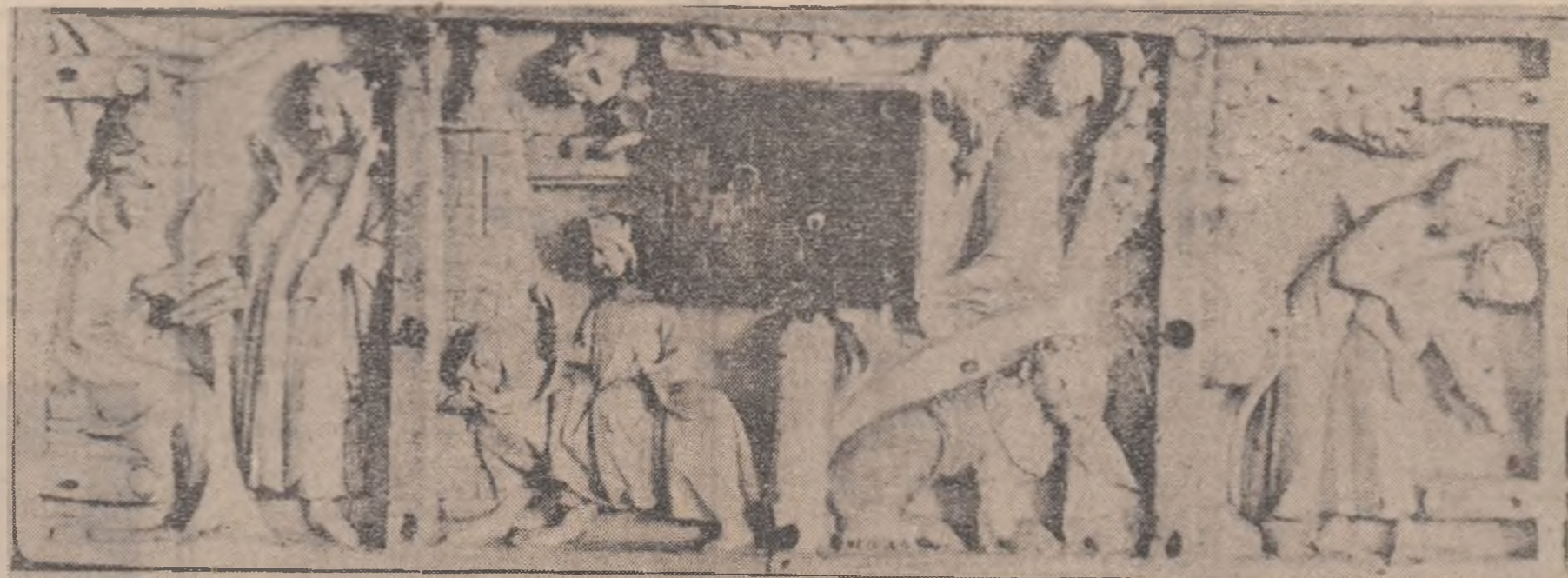
Pillat folosește în cîteva rînduri epitetul „grea” pentru o anumită lirică. Și, înainte de toate, pentru propria sa poezie. În postuma *Mărire găsim* o aluzie la „genurile” întunecoase pe care le simțea în făptura sa spirituală, obscurități pe care luminile de suprafață le ascund în creația sa. „Au spus că nu-i adînc, și n-au simțit / Genurile ce dorm sub împuezimi”. Avem aici, firește, o *apologia pro creatione sua*. Poetul se vede pe sine — comunicînd cu adîncimile, pe care — în ochii altora — propria-i poezie pare să le ignore. Pe cînd alte voci ale liricii moderne au protestat împotriva acuzației de obscuritate ce li s-a adus, Pillat refuză o interpretare a po-

eziei sale sub specia lirismului limpid. Se înșela el oare? Nu vom judeca acum „greațea” poeziei sale, ci vederile sale asupra poeziei „dificile”. Un text este semnificativ în această privință: eseu despre *Goethe, poet liric*. „Poezia lui Goethe e o poezie grea. Nu fiindcă e o poezie de expresie verbală, întunecoasă sau dificilă, cum e cazul cu *Imnurile tîrziu* ale lui Hölderlin, marele său contemporan, care, astăzi, singur mai stă în timp alături de genul apolinian de la Weimar...” Tocmai în claritatea ei („Poezia lui Goethe... e o poezie verbală limpede”) rezidă dificultatea acestei poezii. Ca și „simplicitatea” ființei divine, despre a cărei extremă, ineputabilă, și incognoscibilă complexitate discutau teologii medievali, tot astfel limpiditatea poeziei goetheene ascunde genuni greu de pătruns. Dificultatea unei asemenea poezii nu rezidă, așadar, în obscuritățile ei formale. Un poem hermetic se propune ca o enigmă minții; expresia verbală întunecoasă sau dificilă sfidează puterile intelectului. Dimpotrivă, mult mai insidioasă e — în spiritul tezei lui Pillat — o poezie ca aceea a lui Goethe, fals-facilă. Mallarmé, sau Ștefan George pot fi descifrați, de îndată ce „le-ai prins cheia stilistică”. Goethe e mai dificil, pentru că — am putea spune — e imponderabil. Crezi că l-ai înțeles, l-ai pătruns. Apoi revii asupra unei lecturi anterioare și îți dai seama că nu l-ai înțeles deloc. Poezie „grea” căci nu cere înțelegere superficială, ci „ne vrea părtași sau ne respinge”. Or, pentru ca să fim părtași, pentru ca să comunicăm cu această poezie, ea ne obligă să participăm la „drumul lui Goethe, drumul de împlinire peste propria lui desființare, a unui suflet înalt, urmîndu-și perihelia poetică”.

Dificultatea, în acest caz, nu este, așadar, de ordinul intelectului poetic și e identică cu participarea la o aventură spirituală. Drumul poetului este acela care duce spre momentul periheliei sale, al maximei apropieri de soarele său interior. Dar, pentru a parcurge acest drum, pentru a ajunge la acel moment, se cere o așezare specială, o lepădare de sine a poetului pînă la „propria lui desființare”. Mai mult decât alți poeți (decît Mallarmé de pildă), Goethe a străbătut, trecînd prin felurite avaturleri ale personalității sale, acest drum. El a rămas — ne spune Pillat — „el însuși în trei sau patru stiluri diferite sau, mai bine zis, nu stiluri, ci moduri sufletești, tipare de viață și de artă, pe care, pe de o parte, le-a epuizat pe rînd, ca să treacă la un mod, la un tipar superior, ce numai aparent se opune celui tocmai părăsit”. Această lepădare de sine, adevărată metamorfoză a geniului este pentru Pillat — ca și pentru T.S. Eliot, ale cărui eseuri le cunoaștea, fără îndoială — un act esențial de înaintare spirituală. Dacă nu face, ca și Eliot, apologia poeziei dificile, preconizînd utilizarea aluziilor, Pillat acceptă fără îndoială formula poetului — critic englez: „Progresul unui artist e un sacrificiu continuu de sine însuși, o continuă extincțiune a personalității.” Densitatea lirică e în funcție de auto-nimicirea personală a poetului. Lepădarea de sine este, desigur, altfel înțeleasă de anglo-catolicul Eliot și de ortodoxul Pillat. Dar dacă pentru unul ea este un act pasionat prin care poetul acceptă să se nimicească pe sine și să adere la un sistem, să se topească în ceva ce-l depășește, iar pentru altul este — cum vom vedea — scufundarea în organic, într-o natură originară-esențială, în ambele cazuri se încearcă o evadare din personalitate.

Nu numai poetul este chemat să înainteze pe calea ascetică a acestei purgări, ci și contemplatorul de poezie. Lirica goetheeană este „dificilă” pentru că pretinde o participare la acea *via negationis*, la acea cale a renunțării. O asemenea poezie obligă cititorul ales la o lepădare de sine similară cu aceea a creatorului. De aici „greațea” întreprinderii, dar și valoarea unei asemenea poezii „care trebuie citită în dezvoltarea ei naturală, dramatică, înfiorătoare, a unui suflet ce-și caută în sferă tot mai departe echilibrul firesc, distrugîndu-se complet pe sine, în fiecare ciclu trăit artistic (romantism, clasicism, orientalism), ca să poată, ca pasărea Phoenix, zbura mai departe”. Așadar, poezia lui Goethe este „grea” întrucît ne obligă să-i urmărîm metamorfozele, pretinde de la noi o „amplitudine sufletească” excepțională. Poetul ne cheamă spre perihelia sa.

Nicolae BALOTĂ

Arta franceză, secolul XIV — relief înalt

LUCEAFĂRUL

Revistă editată de
UNIUNEA SCRITORILOR
din REPUBLICA SOCIALISTĂ
ROMÂNIA

Redactor șef: Ștefan Bănușescu
Redactori șefi adjuncți:
Cezar Baltag, Fănuș Neagu,
Gheorghe Tomozei
Secretar general de redacție:
Constantin Toiu

REDACȚIA:

București Bd. Ana Ipătescu 15
Telefon: 11.51.54; 12.16.10

ADMINISTRAȚIA:

Șoseaua Kiseleff 10, tel. 18.33.99

ABONAMENTELE:

3 luni — 43 lei; 6 luni — 26 lei; 1 an — 52 lei

Tiparul executat la

COMBINATUL POLIGRAFIC „CASA SCINTEII”

Prezentarea grafică: Mircea Popescu

Paginator: Nicolae Ion.